

کتابخانه
دانش فنی و مهندسی و طبیعی قسم

-۲-

SGP چیست؟ ستاره دریایی

برنامه کمک‌های کوچک (SGP) به عنوان در روزگاران قدیم بخشی از تسهیلات محیط زیست جهانی مردی بود حکیم، (GEF) در دفتر برنامه عمران سازمان که هر روز برای نوشتن به کنار دریا می رفت، و پیش از شروع به کار در امتداد ساحل قدم می زد. ملل (UNDP) اجرا می شود. حفظ محیط روزی از روزها زیست همراه با مردم و اشتغال‌زایی همچنانکه به راه رفتن و نظاره مشغول بود مبتنی بر توان محیطی از ارکان اصلی این در دوردست ها برنامه است. زمینه چنین اقدامات عملی، کسی را دید که دست افشان حالتی از سماع داشت سازمان‌دهی و ایجاد تشکل‌ها، دسترسی خرسند شد به منابع طبیعی و بهره‌مندی از اطلاعات و آورد دانش می‌باشد تا شرایط بهبود اجتماعی به شتاب راه سوی او گرفت و اقتصادی و مدیریت بلندمدت و مناسب چون نزدیک تر شد ایجاد گردد. دریافت که مردی جوان است و آنچه می کند رقص و

این برنامه به حمایت و ارائه کمک مالی سماع نیست از جوامع محلی و سازمان‌های جامعه بلکه خم می شود، چیزی از زمین بر می دارد و به آرامی به درون آب پرتاب می کند مدنی می‌پردازد تا مردم به شناسایی و چون نزدیک تر شد پرسید ارائه راه حل‌های محلی مؤثر بپردازند. ای مرد جوان به چه کاری مشغولی؟ راه‌حلی‌هایی که با حفظ محیط زیست در مرد جوان ایستاد، نگاهی کرد و گفت: سطح محلی به حفظ محیط زیست جهانی ستاره‌های دریایی را دوباره به آب می سپارم حکیم پرسش خود را درست کرد می انجامد. چرا ستاره‌های دریایی را دوباره به آب برمی گردانی؟ چون مد فرونشسته و تابش تند آفتاب مرگ ستاره‌های دریایی را در پی دارد حکیم گفت اما مرد جوان تو میدانی که در کنار این ساحل بلند

صدها هزار ستاره دریایی بیرون از آب افتاده اند عمل تو در این میان چه تاثیری برجای می گذارد؟ مرد جوان که به آرامی گوش فرا داده بود باز خم شد، ستاره ای دیگر برداشت آن را به آب سپرد و گفت بر حیات این ستاره تاثیر خواهد داشت

در درون هر آدمیزاده ای و دیعه ای نادر نهفته است و دیعه ای که توان تاثیر گذاری او را متمایز می کند و اگر از وجود آن باخبر شویم با چنین اشرافی می توانیم بر شکل گیری آینده تاثیر بگذاریم

آنچه باید انجام دهیم یافتن ستاره های درونمان است با بازگرداندن آنها به جهان خردمندان و نیکو برکت وجود ما جهان را آباد خواهد ساخت

کتابخانه
دانشجویی میراث فرهنگی طبیعی قشم
۲-

By:
M. Negahban
&
A. Jamadi
The
Architecture
Of
Qeshm
Island

محمدنگهبان و عارف جمادی

پیشگفتار

بی‌شک یکی از عواملی که بین نسل حاضر و گذشته ارتباط برقرار می‌کند، معماری است. بازگشت به شیوه ساختمانی گذشته میسر نیست و مسلماً چگونگی زندگی گذشتگان جوابگوی شرایط زندگی امروز نخواهد بود ولی تحقیق و بررسی در این زمینه لازم و ضروری بنظر می‌رسد، چرا که در تجربه، آگاهی نهفته است. یادگیری از معماری سنتی در تقلید از شکل‌های گذشته نیست، بلکه باید منطق سنتی را آموخت و به کار بست به همین منظور با توجه به نبود یک مجموعه منسجم درباره‌ی معماری بومی قشم، تلاش شده است که به صورت کلی معرفی شود و از دیدی متفاوت با اندک کتاب‌های موجود در این زمینه، به بررسی و مطالعه بپردازد. با توجه به این مطلب که هر تحقیقی هزینه‌بر و وقت‌گیر است، تلاش ما بر این بوده با هزینه‌ی بسیار ناچیز که در اختیارمان گذاشتند و وقت کم تمام موارد تاثیرگذار در شکل‌دهی فضایی را معرفی کنیم، به گونه‌ای که کتاب نظم و انسجام خود را حفظ کند. البته مؤلف ادعا ندارد در ایجاد این نظم و ساختار با توجه به زمان محدود چهارماهه کاملاً موفق بوده است.

در این اثر که کاری پژوهشی است تلاش شده ضمن ارائه برخی خصیصه‌ها و ویژگی‌های معماری جزیره، مکان‌هایی که از نظر برخی کارشناسان و صاحب‌نظران پنهان مانده است را معرفی کند و ایشان را به حفظ و مرمت این بناها که عمدتاً از گذشتگان به جامانده است، ترغیب نماید. در مجموع کتاب حاضر حاصل مشاهدات بنده و دوستانم است و مسلماً بی‌نقص نیست، لذا از خوانندگان، صاحب‌نظران و اندیشمندان گرانقدر تقاضا دارد با انتقادات و تذکر خود، اینجانب را در رفع خطاهای این کتاب یاری رسانند.

محمد نگهبان

آبان ماه ۱۳۸۶

Mohammad.Negahban@Gmail.com

با سپاس از

آقای سید محمد هاشم داختمه / مدیر پروژه

آقای امین اخلاصی / شورای بندر لافت

آقای احمد آبادی / شورای روستای سرریگ

خانم لاله دارایی / مدیر برنامه کمک‌های کوچک - تسهیلات محیط زیست جهانی (GEF/SGP)

آقای محمدشریف رنجبر

آقای عبدالواحد امینی

آقای ابراهیم نیکخو عکاس

آقای ناصر شرف / هماهنگ کننده

آقای عبدالباسط هادی نیا

آقای صالح عبدالله صالحی / رئیس شورای روستای باسعیدو

آقای حاجی عیسی شرف / رئیس شورای روستای دوستکو

آقای حاجی زکریا نادری

خانم فاطمه مشفق / انتخاب عکس

خانم فریبا نگهبان

خانم فاطمه دولابی زاده

و همه عزیزانی که ما را در این پژوهش یاری کردند.

روش تحقیق

توسعه و تحولات جزیره به دلیل فعالیت‌های اقتصادی تغییراتی را به همراه داشته است به گونه‌ای که کم‌کم معماری سنتی رنگ می‌بازد و جای خود را به معماری جدید می‌دهد. علاوه بر آن کمبود اطلاعات اولیه و نبود یک منبع منسجم در این زمینه، ضرورت گردآوری و نوشتن این کتاب را ایجاب می‌کرد. لذا با توجه به اهمیت شناساندن دستاوردهای گذشته و قابلیت‌های فرهنگی - اجتماعی جزیره‌نشینان این کار شروع شد. روند این تحقیق همانند دیگر تحقیقات با مشخص شدن موضوع، ضرورت‌ها و اهداف ما را به جمع‌آوری اطلاعات سوق داد. در این تحقیق هدف ما کشف روابط بین متغیرها و نوع آن است به گونه‌ای که به یک نظریه کلی و ارزیابی همه جانبه منتهی شود. به عبارتی اگر بخواهیم آن را در قالب طبقه‌بندی‌های موجود جا دهیم از این نوع پژوهش به پژوهش بنیادی یاد می‌کنیم.

۱/ جمع‌آوری اطلاعات

اطلاعات گردآوری شده از حیث منبع می‌توان به دو دسته بخش کرد:

الف / اطلاعات کتابخانه‌ای

برای شروع ابتدا به سراغ کتابخانه‌ها و منابع از قبل کار شده نظیر مقالات، تحقیقات، طرح‌ها و کتاب‌های مشابه در ارتباط با موضوع مورد بحث رفته، تا از تکرار مکررات و دوباره کارکردن پرهیز شود. برای این منظور حتی مسافرتی انجام دادم تا با یکی از مولفین مصاحبه‌ای داشته باشم و نظر او را در این مورد جویا شوم.

ب / اطلاعات بدست آمده از بررسی میدانی

در مدت یک ماه در طی دو مرحله، به فاصله زمانی دو هفته، به تک تک روستاها سر زده و قریب ۲۰۰۰ عکس به همراه مصاحبه‌هایی که به صورت فیلم ثبت گردیده، تهیه شد. در بخش نخست این مرحله برای دید دادن و آماده‌کردن ذهن افراد با موضوع تحقیق به تک‌تک روستاها سرزده و پرسشنامه‌هایی در اختیار دهیاری‌ها قرار داده شد و از آن‌ها خواسته شد به سوالات جواب دهند. بعد از گذشت یک هفته باز به سراغشان رفته و جویای اطلاعات مورد نظر شدیم. در این قسمت ابتدا اشکال، بافت‌ها و خانه‌ها را به اجزاء تشکیل‌دهنده بخش و سپس به صورت موردی به جمع‌آوری اطلاعات ادامه می‌دادیم. اگر مسجد را به عنوان نمونه در نظر بگیریم نخست قسمت‌های گوناگون مسجد را به صورت جزء جزء مشخص کرده و سپس داده‌ها را جمع‌آوری می‌کردیم.

برای تکمیل این مرحله مصاحبه‌هایی با تنی چند از معماران قدیمی به عمل آمد. لازم به توضیح است به دلیل سنتی‌بودن اجتماعات روستایی جزیره کمتر می‌توان به حریم داخلی خانه‌ها راه پیدا کرد که این مسئله در معماری بومی قشم کاملاً مشخص است.

۲/ تجزیه و تحلیل اطلاعات

بعد از گردآوری مطالب برای تفسیر، اجزای تشکیل‌دهنده فضاها را، کنار هم چیدیم و با دیدی ترکیبی به تفسیر مطالب گردآمده پرداختیم چرا که معتقدیم اجزا و عوامل در ارتباط با یکدیگر عمل می‌کنند. در پاره‌ای زمان‌ها هم پرسش‌هایی پیش می‌آمد که ما را دوباره به محل مورد نظر می‌کشاند. اگر باز هم پاسخ خود را پیدا نمی‌کردیم از معماران قدیمی می‌پرسیدیم.

۳/ جمع‌بندی و ارائه مطالب

بعد از مراحل ذکر شده نتایج را سعی کردیم به صورت منظم و منسجم ارائه کنیم، به گونه‌ای که از موضوع تحقیق دور نشویم و به بیراهه نرویم. حال تا چه اندازه موفق بودیم شما قضاوت کنید.

فصل نخست ویژگی‌های کلی جزیره

موقعیت جغرافیایی

قشم بزرگترین جزیره خلیج فارس است که در دهانه تنگه استراتژیک هرمز بین "۳۸' ۱۵' ۵۵" تا "۵۲' ۱۶' ۵۶" طول شرقی و "۲۰' ۳۲' ۲۶" تا "۰۰' ۰۰' ۲۷" عرض شمالی واقع شده است این جزیره از شمال به شهر بندرعباس، مرکز بخش خمیر و قسمتی از بندر لنگه محدود می‌گردد. جزایر هرمز، لارک و هنگام به ترتیب در شمال شرق، شرق و جنوب این جزیره قرار دارند. شهر قشم در منتهی‌الیه شرقی جزیره و روستای باسعیدو در منتهی‌الیه غربی آن واقع شده است. نزدیکترین فاصله جزیره با ساحل اصلی کشور در دماغه شمالی جزیره، در محل بندر تاریخی لافت تا بندر پل در ساحل اصلی کشور حدود ۱۸۰۰ متر است. این جزایر با مساحتی حدود ۱۴۹۱ کیلومتر مربع بزرگترین جزیره‌ی ایران و خلیج فارس است که در منابع مختلف طول آن را از قشم تا باسعیدو به خط مستقیم حدود ۱۱۰ کیلومتر تخمین زده‌اند. عرض این جزیره نیز در قسمت‌های مختلف آن متفاوت است به گونه‌ای که کمترین عرض مربوط به شهر قشم در حدود ۵ کیلومتر و بیشترین عرض جزیره مربوط به فاصله‌ی بندر لافت تا شیب دراز است که حدود ۴۰ کیلومتر است.

ویژگی‌های اقلیمی جزیره

یکی از شاخص‌ترین عوامل در ساختار و نوع معماری هر منطقه که بدون شک طبیعت، انسان و همه اشکال زندگی متاثر از آن بوده، شرایط اقلیمی آن منطقه است. موضوع اقلیم و معماری یکی از موضوعات بسیار جالب در مطالعات مربوط به نقش عوامل آب و هوایی بر مسکن و کلاً فضای زندگی است. معماران از گذشته‌های دور نقش و تأثیر این عوامل را می‌دانسته‌اند و در ساخت خانه‌ها بدان توجه داشته‌اند و بشر با علم به این ویژگی‌ها به شکل‌دهی فضایی پرداخته است. مردم قشم نیز از این قاعده مستثنی نیستند. قشم از لحاظ شرایط آب و هوایی دارای اقلیمی گرم و مرطوب است که مصادیق آن -دما، بارش،

باد و تبخیر- در پایین آمده است. به دلیل کوتاه و نامحسوس بودن فصل‌های پاییز و بهار، این جزیره را از لحاظ تنوع فصل‌ها دارای دو فصل گرم و سرد می‌دانند. تابستان‌های نسبتاً طولانی و زمستان‌هایی که در دو ماه از سال (دی، بهمن) سرما حاکم است. اگر بخواهیم دقیق‌تر بررسی کنیم باید عوامل و عناصر آب و هوایی را از نظر بگذرانیم. از حیث عوامل آب و هوایی یعنی دوری و نزدیکی به دریا، موقعیت ریاضی (مطلق) و... در صفحه قبل به آن اشاره شد. اما به دلیل عناصر آب و هوایی چند مورد که بیشتر و تأثیرگذارتر در معماری قشم بوده است را انتخاب کرده‌ایم که از نظر می‌گذرانیم.

دما، بارش، باد و تبخیر

همان گونه که قبلاً هم گفته شد بیشتر ماه‌های سال گرم و میانگین دمای سالانه در جزیره حدود ۳۰ درجه سانتی‌گراد است. سردترین ماه سال ژانویه (دی)، گرمترین ماه سال آگوست (مرداد) است. از لحاظ بارش نیز این جزیره میانگینی در حدود ۲۲۹ میلی‌متر را داراست که بیشتر این بارش در فصل سرد سال اتفاق می‌افتد. نکته جالب توجه در بارش جزیره، حالت رگباری بودن بارش است. یعنی ممکن است کل بارش یک سال، در یک روز اتفاق بیفتد و با خود سیلاب به راه اندازد که مردم قشم با علم به آن به ساخت فضاها و سکونتگاه‌های خود پرداختند. علت کمی بارندگی در این جزیره، حضور توده هوای پر فشار جنب حاره (STHP) بر روی منطقه، در بیشتر ماه‌های سال است که از صعود جلوگیری می‌کند. بارش زمانی اتفاق می‌افتد که هوای مرطوب و عامل صعود، هر دو با هم در منطقه‌ای وجود داشته باشند. به عبارت دیگر، هوای مرطوب باید تا ارتفاع معینی بالا رود تا بر اثر سرد شدن، به نقطه‌ی اشباع برسد و در مرحله‌ی بعد، ابر بارش را پدید آورد. دمای نسبتاً بالا - آفتابی بودن بیشتر روزهای سال - و قرار گرفتن در نزدیکی دریا تبخیر زیادی را به همراه دارد به طوری که رطوبت نسبی جزیره بالای ۶۵ درصد تخمین زده شده است. باد غالب در جزیره باد جنوب غربی است که این باد به همراه نسیم دریا و خشکی که در مناطق ساحلی می‌وزد تأثیر زیادی در ساخت و سازهای قشم داشته است.

سابقه تاریخی جزیره‌ی قشم

با استناد به گزارش‌های کهن تاریخی، جزیره‌ی قشم از بیش از میلاد در قلمرو حکومت‌های چون ایلام، هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان بوده است. با این حال قدمت این جزیره به لحاظ سکنی‌گزینی مردمان به روزگار ماد می‌رسد و آثار به جا مانده از آن دوران، حاکی از آن است که جمعیت قابل توجهی در آن ساکن بودند و جزیره‌ای آباد بوده است تا اینکه در زمان خلیفه دوم، مسلمانان به فرماندهی عثمان بن ابی العاص الثقفی قشم را فتح می‌کنند. (به اعتقاد مسعودی در مروج الذهب این منطقه بدست عمرو عاص فتح کرده است). بدین ترتیب اسلام وارد این جزیره می‌شود و رفته رفته قبایل عرب به این بلاد وارد می‌گردند به گونه‌ای که آمیزه‌ای از تمدن و فرهنگ آریایی اسلامی در آن پدید آمد. خلفای عرب و حاکمان منصوب از سوی آن‌ها تا چند قرن بر سرزمین ایران و جزیره قشم و خلیج فارس مسلط بودند تا این که با تشکیل حکومت آل بویه، حکمرانان ایرانی دوباره به منطقه مسلط گردیدند. حمله مغولان به ایران و حکومت ایلخانان، دریا‌های جنوبی ایران و خلیج فارس را نیز فرا گرفت و امیران مغول چندی در این منطقه حکومت کرده‌اند. در اواخر قرن هفتم هجری، گروهی از ساکنان سواحل جنوبی خاک

ایران به سرکردگی شخصی بنام توران به قشم وارد شدند و در دشت توریان که نامش از نام شخص نام‌برده گرفته شده است سکنی گزیدند.

در اوایل قرن دهم هجری نخستین طلایه‌داران استعمار یعنی پرتغالی‌ها به فرماندهی آلبوکرک وارد خلیج فارس شدند و به دلیل موقعیت جغرافیایی، اقتصادی، نظامی و سیاسی این جزیره که حکم دروازه‌ای برای خلیج فارس را داشت مورد توجه قرار می‌گیرد و اشغال می‌شود. بنابراین پرتغالی‌ها، اسپانیایی‌ها و پس از آن انگلیسی‌ها وارد این سرزمین می‌گردند و جزیره حدود ۴۰۰ سال تحت سیطره‌ی آن‌ها بود. در دوره صفویه، زمانی که جزیره در اشغال پرتغالی‌ها بود، توسط شاه عباس، سپاهی به فرماندهی امام قلی‌خان پسر الله وردی خان حاکم فارس روانه این دیار می‌گردد تا با کمک ناوگان دریایی انگلیسی‌ها که در آن زمان رقیب پرتغالی‌ها بودند جزایر جنوبی ایران را آزاد کنند. بدین ترتیب پرتغالی‌ها بیرون رانده می‌شوند. با روی کار آمدن دولت قاجاریه و متعاقب آن شروع استعمار انگلیس، این جزیره نیز آرامش خود را از دست می‌دهد. در اواخر دوره‌ی پهلوی به دلیل موقعیت‌های شغلی که در کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس ایجاد می‌گردد و تبلیغاتی که از جانب شیخ‌نشین‌های حاشیه‌ی خلیج فارس در جهت جذب جمعیت صورت می‌گیرد عده‌ی زیادی از مردم به همراه خانواده‌هایشان راهی این کشورها می‌شوند. به دنبال این مهاجرت، منطبق و تجربه موجود در معماری قشم و جنوب ایران را به عنوان تحفه‌ای همراه خود به آن کشورها می‌برند. در حالی که مسئولین زیربسط نسبت به این مسائل بی‌توجه بودند، همان ساکنان قدیمی این نواحی که هم اکنون به عنوان یک عرب حوزه جنوبی خلیج فارس شناخته شده‌اند با انتقال در و پنجره و سایر نمادهای موجود در معماری این منطقه، آن‌ها را به اسم اعراب و هویت جدید خود به ثبت می‌رسانند. برای مثال می‌توان به اشکال و نمادهای موجود بر روی درها و پنجره‌هایی که به کشورهای حوزه جنوبی خلیج فارس منتقل شده و یا در ساخت آن‌ها تقلید صورت گرفته اشاره کرد، اشکالی برگرفته از فرهنگ ایرانی که نظیر آن را باید در اعتقادات ایران باستان جستجو کرد. بعد از انقلاب در اوایل دهه هفتاد این جزیره به عنوان منطقه آزاد تجاری اعلام می‌گردد. این خود باعث دگرگونی‌هایی در معماری جزیره قشم گردیده است که نمونه‌های بارز آن را می‌توان در شهر قشم و درگهان مشاهده کرد.

فصل دوم
عوامل مؤثر در چگونگی پراکنش و
بافت روستاهای جزیره قشم

چگونگی پراکنش و استقرار روستاهای قشم
چگونگی پراکنش و ساختار مکانی سکونت گاه‌های روستایی قشم به چند عامل بستگی دارد. ساختار مکانی در واقع نمود عینی عملکرد روندهای طبیعی اکولوژیک و اجتماعی-اقتصادی است. بر این اساس چشم‌انداز روستاهای قشم حاصل کنش متقابل نیروها و عوامل محیطی است. با نگاه به نقشه قشم به آسانی می‌توان فهمید که بیشتر روستاهای این جزیره به صورت موازی با خط ساحلی شکل گرفته‌اند. عوامل مؤثر بر چگونگی پراکنش و استقرار روستاهای قشم را به طور کلی می‌توان به دو دسته مستقیم کرد:
۱/ عوامل محیط طبیعی
۲/ عوامل محیط فرهنگی، اجتماعی-اقتصادی

غرب جزیره قشم
روستای دوستکو تیر
ماه ۸۶
(E-N1)

عوامل طبیعی

الگوی اسکان در مناطق روستایی بیش از هر چیز انعکاس محیط طبیعی است. عوامل طبیعی که بر استقرار روستاهای قشم مؤثر بوده‌اند را می‌توان به قرار زیر دانست:
- چگونگی دسترسی به دریا.
- اشکال ناهمواری (پستی و بلندی).
- در برخی روستاها وجود جنگل‌های حرا به عنوان منبع تغذیه دام‌ها.
- چگونگی دسترسی به آب آشامیدنی.

۳- پیوندها و وابستگی‌های خانوادگی و طایفه‌ای

همان گونه که قبلاً گفته شد روستاهای قشم - به جز روستاهایی که در دشت توریان قرار گرفته‌اند- به صورت خطی، موازی خط ساحلی دور تا دور جزیره استقرار یافته‌اند. به دلیل ارتباطات و مراودات مردم جزیره با ساحل جنوبی ایران، بیشتر این روستاها در ساحل شمالی جزیره شکل گرفته‌اند. در دشت توریان وجود آب کافی و نیز خاک مساعد امکان زندگی کشاورزی را برای افراد فراهم آورده به گونه‌ای که به تشکیل چند روستا در کنار هم انجامیده است.

روستاهای زیادی هم در جزیره وجود دارند که در طول زمان‌های گذشته، استقرارشان چندین بار به دلایل گوناگون عوض شده است. گواه این مدعا روستای دوستکو است. محل اولیه استقرار این روستا در داخل ناودیسی است که شیب ملایمی دارد. بنا به گفته حاجی عیسی شرف که از بزرگان روستا هستند و نسبت به ما و گروهمان لطف داشتند: اهالی روستا به دلایل امنیتی و در امان بودن از دست مهاجمان دریایی این منطقه را انتخاب کرده بودند که هم نسبت به ساحل فاصله‌ای ندارد و هم حالت پناه‌مانندی دارد. ایشان اضافه کردند با بهبود اوضاع امنیتی، ما نخستین خانواده‌ای بودیم که به نزدیکی ساحل نقل مکان کردیم. کم‌کم به دنبال ما بقیه اهالی نیز از مکان قبلی به محل فعلی کوچ کردند. از صحبت‌های ایشان می‌توان اهمیت دریا و چگونگی دسترسی به آن را در استقرار این روستا به آسانی دریافت کرد.

بافت روستاها

بافت عمومی سکونتگاه‌های روستایی بیانگر شکل، فرم و الگوی حاصل از تاثیرگذاری عوامل گوناگون در عرصه روستا و چگونگی ارتباط و کنش متقابل این عناصر با یکدیگر است. جالب‌ترین نکته در بافت روستاهای قشم دو بخشی بودن آن‌ها است به گونه‌ای که هر روستا شامل دو بخش، بافت پراکنده (نخلستان، مغ) و بافت متراکم روستایی، (شهر) است. این دو بخش آنقدر با هم متفاوت‌اند که ما می‌توانیم در یک روستا به لحاظ بافت دو نوع روستا را مشاهده کنیم. علت این امر کشاورزی و تاثیر بارش‌های رگباری بر آن است.

بخش نخست

بافت پراکنده (مغ)

این بخش محل زندگی روستائیان در فصل گرم سال است که به دلیل فصل برداشت خرما و خنک بودن نسبی، در مواقع گرم سال مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این بخش که در پایین دست شیب روستا قرار گرفته است بافت خانه‌های روستایی عموماً با فاصله از هم ساخته شده و بین آن‌ها باغ‌ها و نخلستان‌ها قرار گرفته‌اند. از لحاظ فرم، خانه‌هایی که در این بافت دیده می‌شود بدون حیاط هستند و معمولاً در وسط باغ یا نخلستان واقع شده‌اند. در این بخش از بافت روستاها، مسجدها نیز دیده می‌شوند با این تفاوت که مانند خانه‌های این بخش بدون حیاط می‌باشند. از حیث مصالح، خانه‌های کاه گلی، که کاه بکار رفته عمدتاً از کاشت جو به دست می‌آید، دیوارها با سنگ و گل بالا آورده شده‌اند و سقف، چوبی و مسطح است. چوب به

حاجی عیسی شرف
در حال توضیح دادن
تیر ماه ۸۶
(E-N2)

<
محل قدیمی
استقرار روستای
دوستکو (تیر ماه ۸۶)
(E-N3)

<<
حاجی عیسی شرف
به همراه پسرشان
فاضل شرف در حال
راهنمایی (تیر ماه ۸۶
روستای دوستکو)
(E-N4)

عوامل محیط فرهنگی، اجتماعی - اقتصادی

انتخاب محل هر یک از سکونتگاه‌های روستایی، علاوه بر عوامل طبیعی بر اساس عوامل و انگیزه‌های گوناگون دیگری نیز صورت گرفته است که آن‌ها را در دسته‌ای خاص قرار داده‌ایم.

چند مورد از این عوامل را می‌توان به قرار زیر آورد:

- ۱- وجود راه دریایی و تسهیل راه ارتباط دریایی
- ۲- امکان دفاع در مقابل مهاجمان

کار رفته در سقف عمدتاً، چوب نخل است که به عنوان حامل لایه‌های بالایی عمل می‌کند. بر روی این چوب‌ها که به صورت موازی و با فاصله‌های مشخص بر روی دیوارهای حامل قرار گرفته‌اند، بسته به نوع اتاق و وضع مالی مالک از حصیر بافته شده از برگ درختان نخل (تک) و یا نوع دیگری از حصیر، بافته شده از شاخه‌ی درختان نخل (سبن) استفاده می‌شود. بر روی این لایه، لایه‌هایی از گل نرم و کاهگل قرار می‌گیرد.

در کنار این اتاق‌ها معمولاً به صورت موقت اتاق‌هایی با استفاده از سبن، بنام سرگ ساخته می‌شود. از نظر شکل به صورت مکعب بوده و در تمام قسمت‌های آن از سقف گرفته تا کف همه از شاخه‌های نخل استفاده شده است

امروزه به دلیل خشکسالی‌های پی در پی و بر خورداری مردم از نعمت برق در بعضی روستاها این بخش به صورت خالی از سکنه در آمده و در برخی موارد به دلیل گسترش روستا، به بخش دوم چسپیده و به صورت دائم جمعیتی را در خود جا داده است. اما در روستای طبل با وجود پیشرفت‌های به‌دست‌آمده ما هنوز شاهد جابجایی فصلی جمعیت از این ناحیه به بافت متراکم و برعکس هستیم. فرم خانه‌ها در این بخش از روستای طبل به صورت چند اتاق به هم چسپیده، با دهلیزی در وسط برای کانالیزه کردن هوا می‌باشد.

بخش دوم بافت متراکم

این بخش از عنصر بارش متاثر شده است. همان‌گونه که گفته شد بارش‌هایی که در جزیره قسم اتفاق می‌افتد همواره به صورت رگباری بوده و در فصل سرد سال، ما شاهد بیشترین بارش هستیم. ویژگی بارز بارش‌های رگباری، به راه انداختن سیلاب است. به همین منظور در فصل سرد سال مردم از نخلستان‌ها به قسمت

بالادست، که سطح شیب‌داری مشرف به همان بافت پراکنده است نقل مکان می‌کردند. با بارشی که اتفاق می‌افتاد نخلستان‌ها پر از آب می‌شدند به گونه‌ای که ممکن بود آب به داخل خانه‌های گلی و سرگ‌ها نفوذ کند. علاوه بر این، حشرات موذی و خطرناک مانند عقرب، رتیل و پشه در فصل سرد به داخل خانه‌ها هجوم می‌آوردند. پس به ناچار مردم برای در امان ماندن، از مغ به قسمت بالادست، نقل مکان می‌کردند. البته امروزه این جابجایی‌ها بسیار کاهش یافته و جمعیت در همین قسمت ماندگار شده است.

از لحاظ بافت باز هم می‌توان بخش متراکم روستا را به بافت جدید و بافت قدیم بخش‌بندی کرد. در این بخش خانه‌ها اغلب به صورت متراکم و نزدیک به هم بر روی شیبی که امکان

۱ به برگ نخل در گویش محلی پیش گفته می‌شود. همین‌طور: شاخه‌ی درخت نخل: تَغ، تک: حصیر بافته شده از پیش سبن (سوند): حصیر بافته شده از تَغ و کَنبار کَنبار: نوعی طناب که از زائده‌های درخت نخل بافته می‌شود سرگ: اتاق‌هایی که با استفاده از سبن (سوند) می‌سازند.

خانه‌های بافاصله از هم در بافت قدیمی روستای گوری شهر یور ۸۶ (M-N1)

خانه ای در بافت مغ روستای گوری (شهر یور ۸۶) (M-N2)

مسجدی در بافت قدیمی (مغ) روستای گوری (شهر یور ۸۶) (M-N3)

روستای گوران
نمونه‌ای از سرگ
که به گافار معروف
است (تیر ماه ۸۶)
(E-NS)

در بافت مغ چاه‌ها تامین‌کننده آب ساکنین بودند اما در بافت متراکم در اطراف روستا آب‌انبارها درست شدند تا آب مورد نیاز تامین شود. نکته جالب در بافت متراکم جوی‌های آبی است که در بین کوچه‌ها در نظر گرفته شده است. این جوی‌ها به نسبت شیب روستا شکل‌های گوناگونی دارند و به صورت‌های مختلف دیده می‌شوند. برای مثال در روستاهایی که شیب زیادی دارند مسیر عبور آب را به صورت کانالی کنده شده در عمق زمین، در آورده‌اند و ما تقریباً در تمام کوچه‌ها کانالی می‌بینیم که برای آسان‌کردن رفت و آمد، بر روی آن تخته سنگی قرار گرفته است. نمونه بارز آن، روستای پی پشت است. اما در روستاهایی که بر روی شیب ملایم‌تری قرار گرفته‌اند آبی که در مواقع بارندگی جریان پیدا می‌کند سطح کوچه‌ها را می‌شوید. در پاره‌ای زمان‌ها این جوی‌ها را به صورت سیمانی درست کرده‌اند. همه این کارها برای مهار آب و استفاده از این عنصر گران‌بها انجام می‌شود. آب روان‌شده پدیدآمده از بارش، معمولاً از راه همین کانال‌ها به سمت نخلستان‌ها هدایت می‌شود.

جهت‌های اصلی در جزیره

مردم جزیره به جای استفاده از جهت‌های اصلی جغرافیایی برای خود جهت‌یابی ویژه‌ای دارند که بر پایه جهت قبله صورت می‌گیرد و ریشه در اعتقادات مردم دارد. به عبارت دیگر جهت‌های آیینی در این قسمت بر جهت‌های جغرافیایی تقدم دارد. خالی از لطف نیست بدانید نام برخی از بادها نیز بر گرفته از همین جهت‌هاست، مانند بادهای گاهی، باد سهیلی، باد کوش که با توجه به شکل می‌توان جهت جغرافیایی‌ای بادها را مشخص کرد. اما جهت‌های آیینی عبارتند از: قبله (Qebleh)، کوش (kou sh)، گاه (Gah)، سهیل (Sohail)

زلزله و تأثیر آن بر معماری قشم

به دلیل قرار گرفتن قشم در محدوده کمربند زلزله زمین، هرازچندگاهی ما شاهد زلزله‌های بزرگ و کوچک در این جزیره هستیم که تأثیر به‌سزایی بر معماری جزیره داشته است. تأثیر زلزله در شهرسازی و فرم بناها را می‌توان در روستای کورزین (kavarzin) مشاهده کرد. این روستا همانند سایر روستاهای قشم دارای بافتی دو قسمتی بوده که بافت متراکم آن در کنار ساحل شمالی، نزدیک به جنگل حرا و بافت مغ یا پراکنده این روستا با فاصله از دریا، در قسمت جنوبی بافت قبلی و دور از جاده اصلی واقع شده است. در این روستا به نسبت عوض شدن فصل‌ها فعالیت اقتصادی افراد نیز تغییر می‌کرد به گونه‌ای که در فصل سرد و بارانی سال، مردم در بافت متراکم به دامداری و استفاده از درخت حرا برای تغذیه دام‌های خود مشغول بودند. در فصل گرم به قسمت مغ نقل مکان می‌کردند. در آنجا هم به برداشت و عمل‌آوری خرما دست می‌زدند. با وقوع زلزله در آذرماه سال ۸۴ که خرابی‌های زیادی را به بار آورد، مردم را بر آن داشت تا به دلایل گوناگون محل نزدیک به جاده را برای روستای خود انتخاب کنند. این دلایل عبارتند از: پیدایش وسایل ترابری جدید که فاصله بین ساحل و روستا را بین می‌برد و حمل و نقل سرشاخه‌های حرا که غذای اصلی دام‌هایشان است را به هر نقطه آسان می‌کرد، دوربودن از جاده اصلی و بی‌نصبی ماندن از پتانسیلی که جاده برای پیشرفت هر محل به همراه دارد. این جابجایی در حالی صورت می‌گیرد که بنیاد مسکن بدون در نظر گرفتن معماری سنتی و صرفاً برای برابری تسهیلات داده شده، با ایجاد سرپناه برای حادثه‌دیدگان دست به احداث این ساختمان‌ها می‌زند، به گونه‌ای که دیگر خبری از معماری سنتی نیست و خانه‌ها یک شکل و

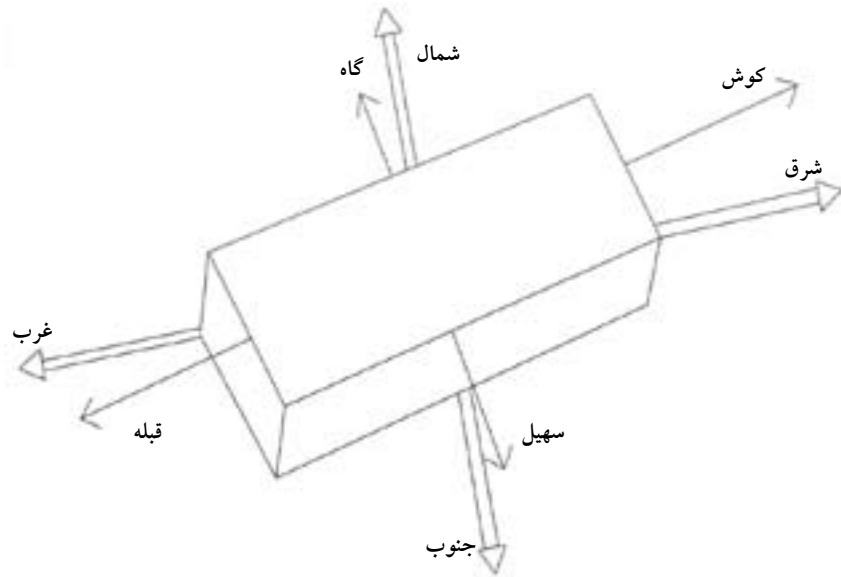
حرکت تند آب و عبور آن را فراهم می‌کند، واقع شده‌اند. خانه‌ها همگی دارای حریم بوده و به دور خود دیواری دارند. در این خانه‌ها حیاط نقش بسیار مهمی از نظر ایمنی، امنیتی و آسایش اعضای منزل به عهده دارد. البته کارکردهای دیگر نیز دارد که در قسمت‌های بعدی عنوان خواهد شد.

تراکم بافت قدیمی در این بخش بیشتر از بافت جدید است چرا که در گذشته کوچه‌ها را به اندازه عبور افراد و حیواناتی نظیر الاغ و شتر در نظر می‌گرفتند، ولی با گذشت زمان و اضافه‌شدن موتور و ماشین کم‌کم پهنای کوچه‌ها بیشتر شد. به دلیل نبودن سیستم آب لوله‌کشی در بیشتر روستاهای جزیره، امروزه پهنای کوچه‌ها را بر اساس عبور تانکر آب مشخص می‌کنند (چیزی حدود ۶ متر، ۱۲ گز). از حیث مصالح بین بافت مغ و بافت متراکم تفاوت‌های دیده می‌شود. در بافت مغ از همان مصالح اولیه استفاده شده است، در صورتی که در بافت متراکم کم‌کم به واسطه گسترش ارتباطات، مصالحی نظیر سیمان و گچ عمومیت پیدا می‌کند و سنگ جای خود را به بلوک‌های سیمانی و آجر می‌دهد. سقف نیز در بخش متراکم به همان صورت قبلی یعنی مسطح باقی مانده با این تفاوت که مصالح استفاده شده در آن تغییر کرده است. اگر چوبی باشد دیگر خبری از چوب درخت نخل نیست و جای خود را به چنندل، چوب‌های قالبی و تخته داده است. این نوع سقف‌ها را هنوز در قسمت قدیمی‌تر بافت متراکم می‌توان مشاهده کرد اما در قسمت جدید وضع به گونه‌ای دیگر است چرا که از مصالح به روزتر و محکم‌تری مانند تیر آهن و تیرچه بلوک استفاده می‌شود.

قرارگیری روستای پی
پشت بر روی شیب
(مرداد ماه ۸۶)
(E-N6)

یک دست شده‌اند. علاوه بر کورزین به تاثیر زلزله بر چگونگی شکل‌گیری و به وجود آمدن خود شهر قشم نیز می‌توان اشاره کرد. پس از وقوع زلزله‌ای در سال‌های خیلی دور، در شهر خربس که آن زمان شهری آباد و پرجمعیت بوده، مردم این منطقه به دلیل فاصله کم محل فعلی شهر قشم با شهر قدیم خربس به این جا نقل مکان می‌کنند. بعد از مدتی استقرار باز هم زلزله‌ای دیگر اتفاق می‌افتد و تلفات و خسارت‌های زیادی را به بار می‌آورد. از آنجایی که پس لرزه‌ها برای مدت طولانی ادامه داشته است جمعیت برای مدتی کپرنشین می‌شوند و دیگر تمایلی برای ساخت خانه نشان نمی‌دهند. در این راستا برخی خانه‌های خود را، به افرادی که با فروش سنگ‌های به جامانده در خرابه‌های حاصل از زلزله تجارت می‌کردند می‌فروختند (به دلیل نبودن ابزارهای امروزی تهیه و جمع‌آوری سنگ مشکل بوده و در پاره‌ای از موارد حتی آن را به بندرعباس تجارت می‌کردند). تا اینکه آتش‌سوزی باز هم امان مردم را می‌برد و آن‌ها را مجبور به استقرار در محل فعلی قشم و در خانه‌های سنگ و گلی می‌کند.

جهت‌های آیینی و
جغرافیایی
مهمترین نکته در
بافت روستاهای قشم،
تطبیق جهت همه
خانه‌ها با جهت قبله
و ساختمان مسجد
است.

جوی‌های آب
در روستاهایی که
بر روی شیب قرار
گرفته‌اند
(E-N7)

| معماری قشم |

معماری آیینی

در این نوع معماری بیشتر بر عناصری تأکید می‌شود که آرامش را برای انسان به ارمغان بیاورد. معماری قشم را می‌توان از نظر تاریخی به چهار دوره متمایز دسته‌بندی کرد: دوره نخست، معماری آیینی است که تبلور آن در غار خربس قابل مشاهده است، غاری که در واقع معبدی بوده متعلق به پیروان آیین میترا (خدای ایران باستان). تاریخ معماری قشم با معماری آیینی آغاز گشته و با فراز و نشیب‌هایی تا به امروز ادامه یافته است. دوره دوم، معماری باستانی است. نمونه شناخته‌شده معماری باستانی، سدها و برکه‌های مربوط به دوره‌ی ساسانی است. هر چند که معماری آیینی در دوره‌های پس از احداث غار نیز تداوم یافت اما احداث غار در دل کوه وجه تمایزی است از معماری حجمی در روی زمین. دوره سوم، معماری پس از ورود اسلام به ایران است. دوره چهارم، معماری معاصر است که از اوایل دوره پهلوی شروع شده و تا به امروز ادامه یافته است.

علاوه پرستشگاه‌ها مکان‌های دیگری نیز وجود دارند که همان ویژگی را دارند و ما هم به چند مورد از آن‌ها اشاره می‌کنیم. مطالب به ترتیب با سیر زمانی آن در ادامه آمده است.

معبد صخره‌ای خربس

در جزیره‌ی قشم مجموعه‌ای از آثار تاریخی از معماری دوره‌های گذشته به صورت پراکنده به جا مانده است. هر یک از این آثار با تأثیرپذیری از ویژگی‌های طبیعی-جغرافیایی منطقه و فرهنگ قومی- بومی مردم و مصالح در دسترس آنان شکل و تناسب هنر معماری ساده را باز می‌نماید. در ساختمان این آثار مادی فرهنگی، نیازها و خواست‌های مادی و معنوی مردم جزیره

معبد باستانی
خربس (تیرماه ۸۶)
(E-N9)

در راه تداوم بخشیدن به زندگی تأثیر زیادی داشته است. یکی از مهمترین این آثار می‌توان به بنای صخره‌ای خربس اشاره کرد. ساختار رازآمیز و تودرتوی غارهای خربس، قرارگرفتن آن بر بلندی و نیز رو به غروب خورشید این باور را دامن زده که اینجا در روزگار مادها نیایشگاه مهر و محلی برای ستودن الهه میترا بوده است. غارهای خربس را به لحاظ شکل و ساختار، با دخمه‌های آذربایجان و کردستان مقایسه می‌کنند.

این بنای صخره‌ای در ۱۵ کیلومتری شهر قشم در ارتفاع ۲۰ تا ۳۰ متری بر تنه‌ی کوهی قرار دارد. این غارها از بیرون ساختار ساده و طبیعی خود را هم چنان حفظ کرده‌اند. از درون با مجموعه دهلیز، تالارها و اتاق‌های متعدد به ابعاد ۵/۵×۴ متر گواه بر آبادبودن این جزیره در دوران کهن است. تالار و دهلیزهایی که بعد از بالا رفتن از راه‌پله‌ی کنده شده به آن می‌رسیم از ۶ روزن نور می‌گیرد. در سمت غرب این معبد قبرستان بزرگی وجود دارد و نشان‌دهنده این است که در گذشته‌ای دور، در این ناحیه جمعیت زیادی ساکن بوده‌اند. بر طبق گفته‌های قدیمی‌ها بیشتر این جمعیت به محل فعلی شهر قشم کوچ کردند.

قبرستان قدیمی برکه خلف

این قبرستان در نزدیکی روستای برکه خلف واقع در ساحل جنوبی جزیره به فاصله ۲۰ کیلومتری از شهر قشم بر بلندای کوهی در غرب روستا قرار گرفته است. روشن است با دیدن این مکان سابقه‌ی تاریخی و کهن این دیار بر همگان اثبات می‌گردد. وجود این مکان به دلیل بایدها و نبایدهایی است که مردم این ناحیه در گذشته‌ای دور برای خود تعریف کرده بودند. این بایدها و نبایدها که حول ”پندار نیک، گفتار نیک و کردار نیک” در قالب تثنیثی که اخلاق زردتشتی بر آن استوار است شکل گرفته است. ما قصد نداریم وارد مقوله‌ای دیگر شویم، اما ذکر این نکته را لازم می‌دانیم: در آیین باستانی مردم این دیار به دلیل مقدس بودن سه عنصر خاک، آتش و آب مرده را نمی‌بایست دفن کرد، سوزاند و یا در آب انداخت، زیرا بیم آن می‌رفت که سه عنصر ذکر شده آلوده گردد. پس بنابراین اجساد را بر بلندای کوه‌ها و بر فراز برج‌هایی که مخصوصاً بدین منظور ساخته بودند، قراز می‌دادند تا گوشت و پوست از استخوان جدا شود سپس استخوان‌های عریان را در استودان‌ها (Estodan) می‌نهادند و در قبری که یا ساخته شده بود و یا در صخره‌ای کنده بودند جا می‌دادند.

چنین مکان‌هایی با علم به جهت باد غالب، فاصله از محل استقرار (به دلیل بوی تعفن، به همین جهت گمان می‌رود این محل مربوط به کسانی که در خربس زندگی می‌کردند، باشد) و نیز در معرض تابش بودن در تمامی طول سال مکان‌یابی و احداث گردیده است که این قبرستان نیز از آن مستثنی نیست به گونه‌ای که استودان‌ها در قسمت جنوبی این کوه قرار گرفته‌اند. در قسمت شرقی تجمع استودان‌ها بیشتر است. از حیث اندازه به ترتیب از طرف شرق به غرب اندازه‌ی این استودان‌ها کوچکتر می‌شود. تعداد تقریبی این قبور بین ۱۲۳ تا ۱۳۰ استودان است که بوسیله دو دیوار بلند و عریض در سمت شرق و غرب و نیز پرتگاه‌هایی در دو سمت جنوب و شمال محاصره شده است.

مساجد

با ورود اسلام به ایران، نخستین بناهایی که توسط مسلمانان در شهرها و روستاهای فتح شده، احداث گردید مساجد بودند این بناها معمولاً در نقاط مرکزی و مهم و برخی بر روی پرستشگاه‌ها و معابد بنا گردیده اند، به عبارتی همان معابد تغییر هویت دادند و به صورت مسجد درآمدند.

جزیره قشم بر طبق آمارهای توسط سازمان میراث فرهنگی، دارای بالاترین سرانه مسجد در ایران می‌باشد. پلان بیشتر مساجد قشم به صورت چهار گوش (مربع- مستطیل) است، نکته‌ای که در رابطه با ساختمان مسجد حائز اهمیت می‌باشد این است که ساختمان فیزیکی مسجد در کلیه نقاط جزیره دارای ویژگی‌های مخصوص نظیر استقرار در جهت رو به قبله (نه موافق با جهت‌های اصلی، آفتاب و یا باد) قرارگرفتن محراب در سمت قبله به عنوان مرکز تقارن دو طرف شبستان مسجد، داشتن حیاطی که قبل از رسیدن به شبستان به آن وارد می‌شویم. در جلو شبستان یعنی سمت پشت به قبله، ایوان یا ساباد (رواق) قرار دارد. این ایوان از لحاظ نور، حرارت، تهویه، دید و منظر در یک حالت بینابین فضای داخل و خارج است و غالباً در فصل گرم در هنگام بعد از ظهر و غروب آفتاب که بهترین مکان از لحاظ آسایش فیزیکی است مورد استفاده قرار می‌گیرد.

با ورود به روستاهای قشم به آسانی می‌توان مساجد را پیدا کرد چرا که این مکان‌ها دارای ویژگی‌های خاص از قبیل ارتفاع زیاد، داشتن مناره، گنبد و نیز رنگ سفید و روشن هستند. شرایط اقلیمی را در ساخت مساجد نمی‌توان تعیین کننده دانست چون عوامل مذهبی اهمیت بیشتری دارند. این گفته به این معنی نیست که در ساخت مساجد از هیچ گونه همزیستی میان بنا و شرایط اقلیمی خبری نیست بلکه به این منظور است که به این عامل کمتر توجه می‌شود به گونه‌ای که بر روی هیچ یک از مساجد جزیره بادگیر برای خنک کردن مسجد مشاهده نمی‌شود اما در عوض در و پنجره‌های متعدد برای آن تعبیه شده تا امکان جابجایی هوا و شرایط زیست اقلیمی را فراهم سازد. یکی دیگر از نکات جالب توجه در مساجد قشم این است که هیچ یک از این مکان‌ها به ساختمان دیگری متصل نیست و هر مسجد برای خود حریمی دارد. در اینجا قسمت‌های مختلف یک مسجد را با هم از نظر می‌گذرانیم.

شبستان:

در جهت رو به قبله بنا گردیده که اندازه آن بسته به جمعیت آن منطقه متفاوت است. پلان همه‌ی شبستان‌ها چهار گوش (مربع – مستطیل) است. و در سمت قبله یا ضلع قبله‌ی چهار گوش به وسیله محراب – که در داخل به صورت یک تورفتگی و در بیرون از شبستان به صورت اتاقکی برجسته نمایان است – تقسیم شده است. دیوارهای داخلی شبستان همه‌ی مساجد سفید و دارای طاقچه‌هایی است بر روی دیوار سمت قبله معمولاً قفسه‌های تعبیه شده است. سقف در مساجد کوچک معمولاً صاف ولی در مساجد جامع و بیشتر مساجد بزرگ دارای گنبد است، سقف مساجد قدیمی چوبی ولی در مساجد جدید از مصالح جدید و تیرچه بلوک است. در همه‌ی مساجد کف شبستان با کف حیاط در یک راستاست. فضای شبستان دارای در و پنجره‌های زیاد است.

ایوان (ساپاد)

گاهاً در سمت چپ و راست و نیز رو به در ورودی (پشت به قبله) برای ایجاد سایه و متعادل نگه داشتن دما ساخته می شود.

چاه، برکه - آب انبار

هر مسجد برای تأمین آب مورد نیاز نمازگزاران خود چاه، برکه یا آب انبار مخصوص به خود را دارد که همگی در داخل مسجد یا نزدیک به آن ساخته شده اند.

>
ایوان (رواق - ساپاد)
مسجد جامع رمچاه
۱۳۷۲ (زمان)
عکس برداری تیرماه
(۸۶)
(E-N10)

>>
ایوان مسجد نوساز (بعد
از زلزله آذر ۸۵) روستای
تنبان
(تیر ماه ۸۶)
(E-N11)

>>
وضوخانه مسجد قبا (هلمر)
ساخت دهه ی ۶۰ عکس
تیرماه ۱۳۸۶
(E-N13)

>
وضوخانه مسجد
جامع در گهان
سال احداث
(۱۳۸۱ - ۱۳۸۷)
طبقه دوم این مسجد
در دست
ساختمان است
(عکس تیرماه ۸۶)
(E-N12)

وضوخانه
در داخل همه مساجد فضایی برای گرفتن وضو در نظر گرفته شده است. این فضا را معمولاً در نزدیکی ورودی مسجد و آن هم کمی پایتتر از آب انبار تعبیه شده در حیاط مسجد، می سازند تا آب از شیرها به آسانی جریان پیدا کند. در داخل این وضوخانه ها کانال هایی احداث گردیده است که آب استفاده شده توسط نمازگزاران را به بیرون هدایت می کند. از آن جایی که بیشتر مساجد برای خود باغچه کوچکی شامل چند نخل دارند این آب به آن سو هدایت می شود. سقف بیشتر این فضاها مسطح و همسطح کف مسجد است اما در برخی مساجد به صورت گنبدی دیده می شود.

مسجد جامع رمچاه
(مرداد ماه ۸۶)
(E-N8)

سر در ورودی مسجد

این قسمت از مسجد در بین مردم جزیره اهمیت خاصی دارد و اغلب یک گنبد کوچک با تزیینات خاص در بالای آن قرار دارد. ارتفاع سطح مساجد بالاتر از ساختمان‌های دیگر است. به همین دلیل در این قسمت همیشه پلکانی تعبیه شده است.

>
سر در مسجد نخل گل
(E-N16)

>>
سر در مسجد جامع
روستای تنیان
ساخت ۸۵
عکس برداری تیر ۸۶

<
سر در مسجد جامع
گیاهدان
زمان عکس برداری
تیر ماه ۸۶
(E-N16)

<<
سر در مسجد جامع
رمچاه تیر ماه ۸۶
(E-N14)

>
سر در مسجدی در
روستای کوشه
زمان عکس برداری
تیر ماه ۸۶
(E-N17)

>>
سر در مسجد جامع
روستای پی پشت
(E-N17)

<
سر در مسجدی
در روستای طبل
زمان احداث اوایل
دهه ۷۰ زمان
عکس برداری تیر
ماه ۸۶
(E-N15)

<<
سر در مسجد جامع
روستای سهیلی
دهه ۷۰
عکس برداری تیر ۸۶

>
مناره مسجدی در
روستای گردان
(E-N18)

>>
مناره‌ی مسجد جامع
روستای جی جیان
(E-N18)

>
مناره مسجدی در
روستای گردان
(E-N18)

>>
مناره‌ی مسجد جامع
روستای جی جیان
(E-N18)

مناره
در بیشتر مساجد، مناره‌ها با فاصله از نمازخانه اصلی و به صورت تک مناره هستند، ولی ناگفته نماند، مساجد دو مناره‌ای هم کم نیستند، به نظر می‌آید تناسبی بین تعداد مناره و اندازه مساجد وجود دارد به گونه‌ای که مساجد دو مناره غالباً بزرگ هستند. در مساجد اهل تشیع همه مساجد دو مناره‌ای، و مناره‌ها نزدیک به هم اند اما در مساجد دو مناره‌ای اهل سنت مناره‌هایی با فاصله از هم قرار دارند، به جز مسجدی در روستای گیاهدان که دارای مناره‌های نزدیک به هم است. از لحاظ شکل و ابعاد مناره‌ها متفاوت‌اند. ارتفاع مناره‌ها بسته به موقعیت و شیب زمین تغییر می‌کند به گونه‌ای که در نواحی با شیب زیاد ارتفاع مناره‌ها کمتر و در نواحی با شیب کم، ارتفاع مناره‌ها زیاد است، بلندترین مناره‌ی ساخته شده در جزیره قشم، مناره‌ی مسجد جامع درگهان با ارتفاعی نزدیک به ۴۰ متر است. مناره‌های قدیمی‌تر به

<
مناره مسجد جامع
سرریک
(E-N18)

<
مناره مسجدی در
روستای گیاهدان
(E-N18)

<<
سر در مسجدی
در روستای طیل
در زمان احداث اوایل
دهه‌ی ۷۰ زمان
عکس برداری تیر
ماه ۸۶
(E-N18)

شکل استوانه دیده می‌شوند اما استوانه‌ای کامل نیست به گونه‌ای که قطر آن تا بالا تغییر می‌کند یعنی با افزایش ارتفاع این قطر کم‌تر می‌شود. در هر مرحله که این قطر کمتر شود یک حالت بالکن ماندی با ورودی به دور استوانه ایجاد می‌گردد. قطر این استوانه بین ۱ تا ۲ متر متغیر است. غیر از این سبک، مناره‌هایی به صورت چند ضلعی یا ترکیبی از این دو که الهام گرفته از مسجد النبی است زیاد دیده می‌شود. در داخل این مناره‌ها پله‌ای مارپیچ وجود دارد که در انتهای این پله‌ها فضایی برای گفتن اذان تعبیه شده است. این فضا کمی پیش آمده و روی آن گلدسته زده اند. از حیث مصالح بکار رفته در ساخت این مناره‌ها همه شبیه به هم هستند به جز مناره‌ای که در روستای دلبری با فایبر گلاس قالب گرفته شده و بر روی ساختمان مسجد با پیچ‌هایی محکم شده است که در نوع خود بی‌نظیر است.

قسمتی که در گذشته در مساجد بوده و در میان مردم به شبستان معروف است این قسمت در مساجد قدیمی دیده می‌شود و در زمستان‌ها مورد استفاده قرار می‌گرفته است. مسجdsازان قدیمی این بخش را پایین‌تر از سطح زمین قرار می‌دادند تا از لحاظ آسایش اقلیمی در زمستان‌ها محل مناسبی برای عبادت نمازگزاران باشد، اما امروزه دیگر کمتر از این شبستان‌ها استفاده می‌شود به گونه‌ای که این شبستان‌ها به صورت انباری مساجد در آمده‌اند یا اینکه در بازسازی و تعمیر مساجد آن‌ها را پر کرده‌اند.

آبریزگاه

هر مسجدی برای طهارت نمازگزاران خود آبریزگاهی دارد که اشکال مختلفی دارند و جدای از ساختمان مسجد است. از آن جایی که طهارت مسلمین برای خود احکام خاصی دارد همه این قسمت در جهت خلاف قبله احداث گردیده است.

مکتب‌خانه (اتاق‌های یادگیری قرآن)

در برخی از مساجد در کنار نمازخانه اتاق‌هایی درست کردند که کاربرد آموزشی دارد و در تابستان‌ها که مدارس تعطیل است از آن‌ها به عنوان کلاس برای یادگیری قرآن استفاده می‌کنند.

<<
مناره مسجد جامع
رمچاه

<
مناره‌ی مسجد
روستای دلبری که با
فایبر گلاس ساخته
شده
است این مناره دارای
اسکلتی فلزی و
فایبرگلاس است و
قسمت‌های مختلف
و پوشش آن با پیچ و
مه‌ره به آن محکم
شده است. زمان
ساخت این مناره
۱۳۸۳-۱۳۸۴
بوده و آبان ماه ۸۶
عکس گرفته شده
است.
(M-N4)

<
مناره‌ی مسجد جامع
در گهان که بلندترین
مناره جزیره‌ی
قشم است. زمان
عکس‌برداری تیرماه
۸۶
E-N20

>
 گنبد مسجد قبا
 (روستای هلر) زمان
 احداث دهه ۶۰
 (۱۴۰۶ هجری قمری)
 زمان عکس برداری
 تیر ماه ۸۶
 (E-N22)

>>
 گنبد مسجد جامع
 لافان زمان احداث
 دهه ۶۰
 (E-N22)

>
 گنبد مسجد جامع
 روستای رمچاه
 زمان احداث دهه ۷۰
 زمان عکس برداری
 تیر ماه ۸۶
 (E-N23)

گنبد

بر روی نمازخانه، وضوخانه و سردر مساجد دیده می‌شود. گنبدهایی که بر روی قسمت نمازخانه قرار گرفته معمولاً با پلان دایره روی پلان مربع سوار شده‌اند. در برخی موارد روی نمازخانه چندین گنبد دیده می‌شود. در مورد انواع گنبدها در فصل آب و معماری بیشتر توضیح داده شده است. گنبدهایی که بر روی برخی از مساجد نظیر مسجد لافان و مسجد جامع رمچاه احداث شده بر پایه‌ی چند گوش گنبد، پنجره‌هایی تعبیه شده است که علاوه بر نقش تهویه هوا برای نوردهی و روشنایی نیز کاربرد دارند.

<
 محراب مساجد به
 صورت اتاقکی بیرون
 زده دیده می‌شود.
 مسجد جامع روستای
 زینبی زمان احداث
 دهه ۷۰
 (E-N21)

محراب
 محراب در مساجد قشم به صورت اتاقکی
 است که از بدنه مسجد در سمت قبله بیرون
 آمده است.
 مسجد اسکله باسعیدو
 زمان احداث ۱۳۸۴
 عکس برداری تیر
 ۱۳۸۶
 (E-N21)

>
محراب مسجد برخ
قدیمی ترین
مسجد جزیره در
روستای کوشه
(E-N25)

>>
محراب مسجد جامع
روستای رمچاه
(E-N25)

>
محراب مسجد جامع
در گهان
(E-N25)

تفاوت‌ها محراب آن است. محراب مساجد قسم از سمت رو به قبله از داخل ساختمان (شبستان) مسجد به صورت اتاقک کوچکی بیرون آمده است، اما از داخل، محراب مساجد جامع با مساجد دیگر از حیث اندازه متفاوت است چرا که در داخل محراب فضایی تعبیه شده که امام با بالا رفتن از آن بتواند به آسانی به همه جا دید داشته باشد و به خطابه پردازد. از دیگر تفاوت‌های مساجد این جزیره می‌توان به داشتن دید و منظر اشاره کرد که معمولاً به دلیل کوتاه بودن دیوارها و نیز بلند بودن کف حیاط مسجد، نواحی اطراف را به خوبی می‌توان دید و اشراف داشت. افزایش جمعیت و کمبود فضا برای گسترش مسجد در بعضی نقاط معماران را به ساخت مساجد دو طبقه سوق داده است.

صحن مساجد:

حیاط یا صحن مسجد از مهم‌ترین عناصری است که در مساجد بنا شده است. در گستره ممالک اسلامی، چه آن‌هایی که توسط خلفا و سلاطین ساخته شده و چه مساجد محلی که در اوج سادگی به دست مردم ایجاد می‌شدند، ضمن هویت بخشیدن به مسجد، تجلی وحدت آن‌ها بوده است. سه عامل نفوذ جهان‌بینی اسلام، الگوی مسجد مدینه و سنت استفاده از حیاط مرکزی که از دیر باز در فرهنگ معماری مردم جزیره وجود داشته، باعث شده است که استفاده از حیاط

مسجد جامع روستای
طیل زمان احداث
دهه ۷۰
عکسبرداری تیرماه
۸۶
(E-N24)

در هر روستا مسجدی بزرگتر از سایر مساجد وجود دارد که محل برگزاری نماز جمعه است و به مسجد جامع روستا معروف است. معمولاً در بیشتر این مساجد جدای از نمازخانه اصلی، نمازخانه کوچکی ساخته شده است که برای اقامه نماز پنجگانه استفاده می‌شود. دلیل این امر استفاده از فضا به اندازه نیاز جمعیتی است. در بررسی مساجد جزیره‌ی قشم نکاتی مشاهده می‌کنیم که معماران این مساجد برای تأمین آسایش اقلیمی به آن توجه داشته‌اند. این نکات عبارتند از:

- ۱- استفاده از رنگ‌های روشن خصوصاً رنگ سفید برای انعکاس نور، حرارت آفتاب و کاهش نفوذ گرما به داخل مسجد برای ایجاد آسایش اقلیمی و همزیستی با آن.
 - ۲- کار گذاشتن در و پنجره‌های زیاد در اطراف دیوارها به منظور استفاده از کوران دوطرفه
 - ۳- احداث سقف‌های مرتفع برای صعود و جابجایی هوای گرم به بالا (حرکت کنوکسیون هوای).
 - ۴- قرار دادن ایوان‌های عریض، طویل (سایاد) و مرتفع در سمت ورودی نمازخانه اصلی.
 - ۵- ارتفاع سطح درونی مسجد نسبت به دیگر ساختمان‌ها برای استفاده از باد و داشتن دید و چشم‌انداز بیشتر است.
 - ۶- دیواره‌های حیاط مساجد یا کم ارتفاع بوده و یا به صورت نرده ساخته شده‌اند تا از نظر منظر و چشم‌انداز نکته‌ی فوق را کامل کند.
- بین این مساجد با سایر نقاط ایران از لحاظ شکل و فرم تفاوت‌هایی دیده می‌شود که یکی از این

مسجد عمر فاروق در بندر لافت نقشه از گروهی از دانشجویان دانشکده هنرهای زیبای تهران با اندکی تغییرات به سبب اضافه شدن مناره

مسجد عمر فاروق در بندر لافت (E-N)

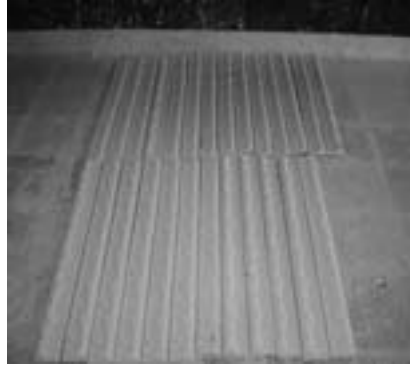
مرکزی به عنوان یکی از عناصر اصلی در ساخت مسجد مورد استفاده قرار گیرد. در مساجد قشم پیرامون حیاط، رواق‌هایی در یک، دو، سه یا چهار جبهه وجود دارد. صحن به عنوان یکی از عناصر شاخص طراحی مسجد شناخته شده و به عنوان پیش درآمدی برای ورود به شبستان بوده است. آنچه که باعث تغییری اساسی در کیفیت فضایی حیاط در معماری اسلامی شد اضافه کردن ایوان به آن بود. ایوان به عنوان فضایی بین داخل و خارج بنا هر دو کیفیت «داخل» و «خارج» را دارد، در مقایسه رابطه بین ایوان با فضاهای بسته و باز مسجد، ایوان ارتباط بصری و فضایی نزدیک‌تری با فضای باز (حیاط) می‌یابد و به عنوان جزئی از حیاط معنای خود را از آن می‌گیرد. به عبارت دیگر، این فضای باز حیاط است که به سوی فضاهای بسته تداوم و گسترش یافته و به داخل آن‌ها نفوذ کرده است.

تزئینات مساجد

در اسلام بر خلاف سایر آیین‌ها، کشیدن تمثال و یا هر گونه شکل مادی را نهی شده و نیز تقلید کردن از کار خداوند را جایز نمی‌دانند. بدین لحاظ تصویر هر شی که صورت مادی در طبیعت داشته باشد درست نمی‌دانند به خصوص نمای انسان که احتمال پرستش وی مانند زمان بت پرستی بوده است. بدین جهت مسلمین سعی کردند شکل‌ها و مضامینی به کار ببرند که استفاده از آن‌ها نهی مستقیم در اسلام نشده باشد. می‌توان این شکل‌ها را در سه زمینه، شکل‌های انتزاعی، شکل‌های هندسی و خطاطی بخش‌بندی نمود. شکل‌های انتزاعی که در تزئین مساجد قشم به کار رفته، عمدتاً الهام گرفته از طبیعت می‌باشد که تقریباً در همه مساجد قشم همانند یکدیگر است، این شکل‌ها در گچ‌بری‌ها و قالب‌ها به فراوانی دیده می‌شود. اساساً گیاهان هستند که به صورت نمادین و ساده شامل برگ، گل و شاخه با حاشیه‌هایی از اشکال هندسی در تزئینات مساجد استفاده می‌شوند. اشکال هندسی به کار رفته در مساجد نیز اشکال معنی‌داری هستند که برای نشان‌دادن مفاهیمی نظیر یگانگی پروردگار، عروج کاربرد دارند. از هنر خطاطی و کاشی‌کاری نیز در مساجد عمدتاً برای نوشتن آیات قرآن، اذکار و نیز اسامی بزرگان استفاده شده است.

محراب در معماری داخلی مساجد از اهمیت زیادی برخوردار است به گونه‌ای که در زیباسازی آن گچ‌بری‌ها و قالب‌بندی‌های زیادی استفاده شده است. این گچ‌بری‌ها ترکیبی از همان اشکال هندسی و طبیعی است. در برخی مساجد از مقرنس‌بندی‌هایی استفاده شده که زیبایی محراب را دوچندان کرده است. پس از محراب به سرستون‌ها می‌رسیم که معمولاً از نوع قالب سرستون‌ها می‌توان فهمید کار بنای مسجد مربوط به کدام معمار بوده است. در داخل مسجد بر روی دیوارها قفسه‌های متعددی با درهای چوبی یا آلومینیومی تعبیه شده است که جای نگهداری قرآن و کتاب‌های مذهبی است.

>
>>
گچ‌بری و سفیدکاری
مساجد
(E-N27)

>
نمونه‌ای از مشبک
سازی که در مسجد
بند حاجی علی به
کار رفته است زمان
احداث بنا دهه‌ی ۶۰
تاریخ عکسبرداری
مرداد ۸۶
(E-N28)

گچ و هنر گچ‌بری

به دلیل نزدیکی جزیره به بندر خمیر استفاده از گچ به مرور زمان در قشم فراگیر می‌شود. از گچ برای اندودکردن دیوارها و آراستن سطوح داخلی ساختمان‌ها استفاده می‌شود. با ویژگی‌هایی که گچ دارد، هنر گچ‌بری در طرح‌های بسیار بدیع و روح‌نواز زینت بخش مساجد قشم گردیده است به گونه‌ای که استفاده از قاب‌سازی‌هایی با نقوش گل و گیاه زیبایی‌های دل‌انگیزی به فضای داخلی مسجد داده است.

گچ‌بری در جزیره به دو صورت انجام می‌گیرد: در روش نخست به صورت پیش ساخته و قالب گرفته شده است که به طرق مختلف به محل مورد نظر چسبانده می‌شود. با قرار گرفتن این قطعات در کنار یکدیگر زیبایی شگرفی حاصل می‌شود. در این روش قطعات پیش ساخته به شکل گل و برگ، ساقه، پیچک‌ها، ترنج‌ها و غیره برای قالب‌بندی‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. قالب کار، توگود و به شکل مادگی از جنس پلاستیک ساخته می‌شود. اما در ادامه کف‌گذاری در تمام قالب انجام می‌گیرد، سپس ماده دوغابه گچ درون قالب ریخته می‌شود. بلافاصله شیشه ضخیم در سطح دوغابه گچ و قالب فشرده می‌شود تا سطح دوغابه گچ پشت کار صاف گردد. پس از خودگیری گچ، با پیچش دادن بر قالب قطعات پیش ساخته گچ از درون آن خارج شده و گچ‌بری پیش ساخته در اشکال گوناگون به وجود می‌آید. نصب قطعات گچی پیش ساخته، پس از مشخص شدن محل نصب، محل نصب قطعات

<
نمونه از خطوط
استفاده شده در
مساجد جزیره قشم

<<
سر ستون‌ها و نمونه
از خطوط استفاده
شده در مساجد
جزیره قشم
(E-N 26)

درها و پنجره‌ها

درها و پنجره‌های هر مسجد از حیث فرم و جنس همانند یکدیگرند، اگرچه در بعضی مساجد در ورودی مسجد را کمی بزرگتر می‌سازند. جنس در و پنجره‌ها عموماً چوبی است اما از درهای فلزی هم استفاده می‌شود. بیشتر درهای چوبی مساجد دولنگه‌ای بانقش و نگاره‌هایی ساده که روی آن‌ها حک شده است نمایان هستند. برخی از این درها کتیبه‌هایی بر روی خود دارند که عمدتاً آیات قرآن است.

پنجره‌ها از لحاظ شکل طولی بوده به گونه‌ای که از وسط به صورت افقی نصف شده، دارای چهار لنگه هستند: دولنگه در بالا و دو لنگه در پایین، که فقط از داخل باز می‌شوند و برای ثابت ماندن، در زمان‌هایی که پنجره‌ها باز باشند زائده‌ای در آن ایجاد گردیده که مانع از بسته شدن می‌گردد.

مصالح استفاده شده در مساجد

در گفتگویی که با یکی از مسجدسازان جزیره داشتیم ایشان عنوان کردند که از حیث مصالح بین ساختمان مساجد و ساختمان‌های معمولی تفاوت‌هایی است. ساختمان مساجد را با سنگ و سیمان می‌سازند (در گذشته از ساروج استفاده می‌کرده‌اند) در صورتی که ساختمان خانه‌های معمولی از سنگ و گل ساخته می‌شود. در بنای مساجد سعی بر این است که از محکم‌ترین مصالح استفاده شود به همین جهت دیوارها را قطور می‌سازند. ایشان در مورد استفاده از سنگ عنوان داشتند: از آنجایی که خلل و فرج بین سنگ‌ها همانند درزهای بین آجرها منظم نیست استحکام خاصی به بنا می‌دهد سطح دیوارهای داخلی را هم برای زیبایی و هم برای خنک نگه داشتن فضا، با گچ اندود می‌کنند. سقف مساجد بیشتر چوبی است اما برای نمای بیرونی مساجد از گچ و خاک سنگ که دارای رنگ روشنی هستند استفاده شده است. در قدیم استفاده از ساروج مرسوم بوده که برای استحکام ابنیه‌هایی نظیر مساجد و آب‌انبارها از آن استفاده می‌شد. کم‌کم با پیدا شدن نیازهای جدید و بنا به ضرورت استفاده از سیمان متداول گردید. از آنجایی که برای ساختن و عمل آوردن ساروج زمان زیادی صرف می‌شد به مرور زمان استفاده از آن کم و کمتر شد تا اینکه کاملاً کنار گذاشته شده است و سیمان و بتن جای آن را گرفته است. در ساخت مناره‌ها علاوه بر مصالح یاد شده و متداول از فلز نیز استفاده می‌شود.

نمونه‌ای از چرخ‌های آسیابی که برای درست کردن ساروج استفاده می‌شد (E-N30)

افضل سوم | معماری آیینی |

بامداد بر سطح گچ‌کاری نشانه می‌شود. سطح زیر کار کاملاً گردگیری شده، توسط قلم‌مویی چسب مخصوص بر پشت قطعات گچ پیش ساخته کشیده می‌شود و سپس در محل مشخص شده نصب می‌گردد. در گذشته برای چسباندن نیز از گچ استفاده می‌کردند. در روش دوم به صورت درجاسازی است که استادکار پس از اندود کردن دیوار و کشیدن نقش مورد نظر بر روی آن با قلم‌زدن طرح خود را در می‌آورد. این نوع گچ‌بری دارای ارزش فراوان هنری است که ما در محراب و بالای آن برای نوشتن آیات در برخی مساجد شاهد آن هستیم.

در زیر سقف تمام مساجد به صورت خطی موازی با سقف از اشکال کنگره ماندی استفاده شده که دور تا دور فضای داخلی مسجد را فرا گرفته است و این زیبایی خاصی در مساجد بوجود آورده است.

معماری قشم |

<<
<
نمونه‌هایی از درهای بکار رفته در مساجد قشم (E-N29)

>
معماری داخلی
مسجد جامع روستای
رمچاه

>>
مقرنس کاری در
محراب مسجد جامع
رمچاه

>
در مسجد جامع
رمچاه، نمونه‌ای از
درهای ساخته شده
در هند
(E-N33)

>>
مسجد جامع رمچاه

>
>>
مسجد قبا هلر

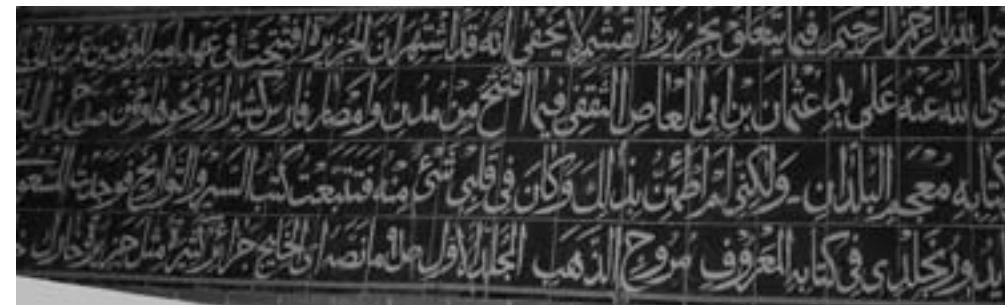

ساروج

این ملات را در مناطق مختلف با ترکیبات متفاوت و به روش‌های متفاوت عمل می‌آوردند. در کل این ملات از گرد آهک خالص به اندازه ۴۰ درصد، خاکستر به اندازه ۲۰ درصد، ماسه بادی به اندازه ۴۰ درصد و مقداری فضولات حیوانی یا در برخی مناطق از پشم و موی حیوانات استفاده می‌شد که موجب پیوند و استحکام مواد دیگر و نیز مانع ترک خوردگی ملات بعد از خشک شدن می‌گردید.

چگونگی ساختن و عمل آوردن ملات

چگونگی ساختن ملات از جایی به جای دیگر در قشم متفاوت است به گونه‌ای که در برخی مناطق ابتدا مواد را با آسیاب‌هایی که هنوز هم آثاری از آن‌ها باقی مانده است و توسط چهار پا به حرکت درمی‌آمد، کاملاً نرم و سپس با هم مخلوط می‌کردند. پس از آن آب به مخلوط اضافه می‌شد. این مخلوط ۴۸ ساعت به حال خود رها می‌شد، پس از این مدت، ملات را با چوب

<
نمونه‌ای از
کاشی کاری ها مسجد
برخ
(E-N31)

<
<<
مسجد برخ
(E-N31)

دست یا پا ورز می‌دادند. در قدیم برای اینکه بهتر ورز داده شود صاحب کار در ملات چند سکه پرتاب می‌کرد تا کارگران برای یافتن آن، ملات را پنجه بزنند و آن را به طور کامل ورز دهند.

مسجد برخ قدیمی ترین مسجد جزیره قشم

به اعتقاد برخی از مورخین این مسجد بر روی آتشکده‌ای بنا نهاده شده است. در زمانی که ما به این مسجد رفته بودیم مسجد در دست تعمیر و سنگ‌های به کاررفته با ملات ساروج و گچ در آن نمایان بود. مسجد در جلو در ورودی دارای ایوانی است. تاریخ ساخت مسجد طبق نوشته‌ی کاشی‌کاری شده در مسجد و کتاب‌های موجود که همگی به لوح‌های چوبی که به تهران منتقل شده استناد می‌کنند، به سال ۲۴۴ هجری قمری می‌رسد که در دوره‌های بعد به دلایل مختلف

<<
نمونه‌ای از مساجد
بین راهی
(E-N34)

| معماری قشم |

تعمیر گردیده است. در کنار این مسجد در سال‌های اخیر مناره‌ای ساخته اند. به همان شیوه‌ای که در بالا گفته شد.

مساجد بین راهی

با توجه به اعتقادات مذهبی مردم جزیره ساخت مسجد در بین آن‌ها به صورت ارزش در آمده است، به همین منظور خیرین زیادی به این کار همت گماشته‌اند. گذشته از اینکه در داخل روستا ما مساجد زیاد و زیبایی می‌بینیم در جاده و بر سر هر سه راهی، ما شاهد مساجد کوچکی هستیم که به صورت چهار دیواری مشبک با محرابی که به صورت اتاقک کوچکی از آن بیرون زده، نمایان است. در کنار این قسمت همیشه برکه و توالی دیده می‌شود که برای وضو و

>
زیارتگاه شاه شهید
زمان احداث
دهه‌ی ۷۰ تاریخ
عکسبرداری مرداد ۸۶
(E-N35)

>
زیارتگاه گوران زمان
عکس برداری تیر
ماه ۸۶
(E-N36)

>>
دالان ورودی
زیارتگاه گوران
(E-N37)

طهارت مسافرن ساخته شده است. این بناها نشان‌دهنده ارزش و اهمیت فریضه نماز در بین مردم جزیره است. مصالح به کار رفته در این گونه مساجد عمدتاً گچ و بلوک‌های سیمانی است.

زیارتگاه‌ها و قدمگاه‌ها

به طور پراکنده در تمام قسمت‌های جزیره زیارتگاه‌ها و قدمگاه‌های زیادی دیده می‌شود که برخی آرامگاه عابدی زاهد، پیر، عالم یا سید و یا زنی پارسا و پرهیزگار است و برخی دیگر

| افضل سوم | معماری آیینی |

<
زیارتگاهی در
لافت کهنه زمان
عکس برداری تیر
ماه ۸۶
(E-N38)

قدمگاه قدیسین نظیر خذر (خضر) و الیاس
است. معروفترین این اماکن مقدس، زیارتگاه
شاه شهید است که بر سر تپه‌ای در خربس در
حدود ۱۰ کیلومتری قشم واقع گردیده است.
این مکان کنار غارهای خربس با چشم‌اندازی
زیبا بر بلندی کوه در کنار ساحل پذیرای افراد
زیادی است. از لحاظ ساختمان در ابتدا چهار
دیواری از سنگ و گل بوده که در دهه‌های
اخیر گسترش پیدا کرده است و تأسیساتی
نظیر آشپزخانه، ایوان و اتاق‌های استراحت

<
زیارتگاهی در لافت
سیدان
معروف به سیدحسن
پسر سید منصور
زمان عکس برداری
تیر ماه ۸۶
(E-N39)

زائران و مسافران، سکوی نمازخانه، آب‌انبار و سرویس‌های بهداشتی در آن ایجاد شده است.
اتاق‌هایی که در این زیارتگاه ایجاد شده با علم به اینکه در مناطق ساحلی باد غالب از سمت
دریا می‌وزد دارای پنجره‌های مشبک رو به دریا هستند تا با وارد شدن باد به این اتاق‌ها هوا به
گردش در آید و محیط خنکی برای زائران فراهم آورد. از لحاظ مصالح چون تازگی ساخت است
با بناهای جدید همخوانی دارد ولی از لحاظ فرم بر بالای این زیارتگاه اخیراً گنبد مخروطی سبز
رنگی وجود دارد که حلبی و به سبکی متفاوت با این محدوده ساخته شده است.
زیارتگاه‌ها در بیشتر مواقع در قبرستان‌ها واقع شدند نظیر زیارتگاه شیخ برخ و سید مظفر که به

| معماری قشم |

>
نمونه‌ای از گچکاری
موجود در زیارتگاه
شیخ برخ
(E-N40)

وسيله قبور محاصره شده‌اند. معمولاً این آرامگاه‌ها به صورت اتاقی که بر بالای خود گنبدی دارد
ساخته شده است. در داخل هم از همان گچ‌بری‌هایی که در مساجد دیده می‌شود استفاده شده
است اما از لحاظ مصالح اگر بناها مرمت شده‌اند از مصالح جدید نظیر سیمان و اگر به همان
نحو گذشته باقی مانده‌اند استفاده از ساروج در آن‌ها کاملاً مشهود است. یکی از زیارتگاه‌هایی که
در داخل شهر قشم وجود دارد زیارتگاه سید مظفر است که قبلاً به همان صورت زیارتگاه‌های
گذشته یعنی یک چهار دیواری با گنبدی بر روی آن بوده که در سال‌های اخیر باز سازی و
توسعه پیدا کرده است به گونه‌ای که از سایر زیارتگاه‌ها متمایز است. یکی دیگر از زیارتگاه‌های
موجود در جزیره‌ی قشم زیارتگاهی در بندر گوران است که دارای گنبدی تقریباً مخروطی سفید
رنگ است و ایوان موجود بر در ورودی به صورت دالانی در آمده که در وسط این دالان نیم
طاقی قرار گرفته است.

بررسی وضعیت معماری زیارتگاه‌های موجود در دشت توریان

از لحاظ فرم تمام زیارتگاه‌هایی که در این منطقه وجود دارند شبیه به هم هستند همگی دارای
چهار دیواری‌اند، که بر روی آن گنبدی قرار گرفته است. سبک معماری به کار رفته در این بناها
مربوط به دوره ایلخانی است. معماری داخلی این بناها نیز با مقرنس‌بندی‌های گچی جلوه‌ی
زیبایی به این بناها داده است. از لحاظ مصالح نیز برتری با ساروج و سنگ و گچ است. نکته
جالبی که در رابطه با این اماکن می‌شود گفت این است که با دیدن آن‌ها گنبد سلطانیه در ذهن
تداعی می‌شود.

گورستان‌ها

هر گاه بخواهیم تاریخ یک قوم را مطالعه کنیم و برگی از آن را ورق بزنیم بی‌شک باید
گوشه چشمی به گورستان‌های آنجا داشته باشیم. جزیره به دلیل پیشینه تاریخی خود دارای
قبرستان‌های زیادی است که بیشتر آن‌ها شبیه به هم هستند. وجود سنگ‌های حجاری شده، ما را
بر آن داشت که قبرستان‌ها را هر چند کوتاه مورد بررسی قرار دهیم.
گورستان‌ها در روستاهای کوچک، در نزدیکی روستا، اما در روستاهای بزرگ به دلیل گسترش
روستا حتی در داخل روستا نیز دیده می‌شوند. معمولاً در اطراف گورستان‌ها دیواری کم ارتفاع
کشیده‌اند. در نزدیکی در ورودی اتاقی برای غسل و نگهداری ملزومات قبرستان درست
کرده‌اند.

جالب‌ترین نکته در قبرستان‌ها، سنگ قبر است که می‌توان آن‌ها را به دو دسته بخش کرد: سنگ
قبرهای حجاری شده و سنگ قبر بدون نوشته. در مورد سنگ قبرهای حجاری شده این را

| فصل سوم | معماری آیینی |

>
و القبر باب و کل
ناس داخله

>
الموت کاس و کلی
ناس شارب

>
گورستان توریان
به همان خط و
همان سبک روستای
کوشه اشعاری در
مدح حضرت محمد
(ص) و آیه ی
کل شی ها لک الا
وجهه

>>
نمونه‌هایی از سنگ
قبور قبرستان
کوشه
E-N43

<
زیارتگاه شیخ برخ
واقع در قبرستان
روستای کوشه و کنار
مسجد برخ قدیمی
ترین مسجد قشم
زمان عکس برداری
تیر ماه ۸۶
(E-N41)

<<
<
معماری
داخلی زیارتگاه
شیخ برخ زمان
عکس برداری تیر ماه
۸۶
(E-N42)

باید عنوان کرد که بر روی این سنگ‌ها اصولاً از نوشته‌هایی به خطوط مختلف که شامل آیات قرآن کریم، اشعار، نام بزرگان دین و نام خود شخص که با اشکال هندسی و اسلامی تزئین شده، استفاده شده است. اما در مورد سنگ قبرهای عادی مهمترین نکته این است که از بلند یا کوتاه بودن سنگ سمت سر یا پای مرده در قبر می‌توان جنسیت آن را فهمید. برای خانم‌ها قسمت پا و برای آقایان قسمت سر بلندتر است. تفاوت دیگر این قبرستان‌ها با سایر گورستان‌ها در این است که سنگ قبرها در بیشتر گورستان‌های قشم عمودی کار گذاشته شده‌اند تا افقی. گذشته از قبور مسلمین در چند نقطه از جزیره ما شاهد قبر یا قبرستان بیگانگانی هستیم که

زمانی در جزیره ساکن بودند. از جمله این قبرستان‌ها، گورستان فرنگی‌ها در روستای باسعیدو است که پلان آن به صورت یک مربع ۳۰×۳۰ متر است و قبور سی و سه نفره انگلیسی را در خود جای داده است. در داخل این قبرستان نمادی به شکل ستون وجود دارد که گویی سنگ‌نبشه‌ای بر روی آن بوده با گذشت زمان یا از بین رفته و یا دزدیده شده است. قبور به صورت دو مستطیل تراس‌بندی شده با گچ و سنگ پوشیده شده‌اند. دور تا دور این قبرستان دیواری با گچ و سنگ ساخته‌اند که دو در ورودی در سمت جنوب و شمال آن وجود دارد. در ساخت نماد علاوه بر گچ از سیمان نیز استفاده شده است. این قبرستان که یکی از قبرستان‌های اختصاصی موجود در جزیره است در روستای باسعیدو و در منتهی الیه غربی جزیره واقع شده است. به جز این قبرستان، قبرستان دیگری در جنوب خور کولغان قشم قرار دارد که به قبرستان گور فرنگی معروف است و مدفن سوداگران انگلیسی و پرتغالی ساکن جزیره است. جسد ویلیام بافین دریانورد و کاشف معروف به همراه دو سرباز انگلیسی که در سال ۱۰۳۱ ه. ق در جنگی که میان سپاه امام قلی خان و پرتغالی‌ها به فرماندهی روی فریرا در گرفت کشته شدند در این محل دفن است و به همین مناسبت به گور فرنگی معروف شده است. گذشته از سنگ قبرهای اسلامی و قبور بیگانگان سنگ قبری مربوط به هفدهم ژانویه ۱۵۹۱ میلادی متعلق به آنتونیو کوریا (پرتغالی) به وزن حدود یک تن و نیم و ابعاد ۱×۳ متر کنده‌کاری‌هایی به صورت حروف لاتین و نیز علامت دزدان دریایی می‌باشد که هم اکنون در محل ورودی هتل بین المللی قشم به نمایش گذاشته شده است. اکنون نوشته‌های برخی از سنگ قبرهای اسلامی باقی مانده که کلمات و الفاظ معنوی نظیر آیات قرآن و نامهای خداوند و ائمه است را از نظر می‌گذرانیم.

<
معبد هندو
ها در باسعیدو که
در دوره‌های بعد
به صورت تکیه در
می‌آید در سمت روبه
قبله محل چهار گل
دسته خراب شده
مشخص است تیر
ماه ۸۶
(E-N 44)

گورستان روستای کوشه

سنگ قبرها با قالب استوانه‌ای قدیمی با عبارتی نظیر:
اسماء خداوند: حلیم - غفور - رحیم - و اسماء الحسنی و دیگر عبارت: لا اله الا الله محمد رسول الله
بر روی یکی از سنگ قبرها آیه الکرسی مزین به اشکال گل و ستاره با حاشیه‌ی زیبا در هم و بنام خداوند دیده می‌شود. از این گونه سنگ قبرها در روستای گربدان نیز دیده می‌شود.

گورستان‌های توریان - رمکان - کوشه و تم سنتی

عبارتی با همان خطوط:

الموت کاس و کلی ناس شاربه
و القبر باب و کل ناس داخله

گورستان توریان

به همان خط و همان سبک روستای کوشه اشعاری در مدح حضرت محمد (ص) و آیه‌ی کل شی ها لک الا وجهه

گورستان روستان تم سنتی

به همان سبک روستای کوشه با این تفاوت که اسم و تاریخ متوفی نیز حجاری کرده‌اند. بر روی یکی نیز این دو بیت کنده شده است.
الا ای خردمند روشن ضمیر | چو بر خاک ما بگذری پند گیر
که ما را به دنیا دلی شاد بود | اجل آمد و شادی بر باد بود
برخی از این نوشته‌ها دیگر خوانا نیست.

معبد هندوها در روستای باسعیدو

در برخی تألیفات بدون توجه به شکل و جهت قرارگیری بنا از آن به عنوان مسجد و تکیه حاجی خداداد یاد کرده‌اند، از آنجایی که هیچ مسجدی در قشم بدون محراب نیست و نیز جهت قرارگیری هیچ مسجدی بر خلاف سمت قبله نیست این بنا نمی‌تواند مسجد باشد. با بررسی عکس‌های قدیمی ساختمان و فهمیدن اینکه در کنار این مکان درخت انجیر معابد وجود داشته است با اطمینان بیشتری می‌توان گفت که این مکان معبد بوده است. گچ‌بری، مشک‌سازی و گلدسته‌های خراب‌شده‌ی سبک هندی این بنا که چشم هر بیننده‌ای را به طرف خود جلب می‌کند گویای این واقعیت است.
این بنا به سبک هندی در نزدیکی اسکله و قبرستان انگلیسی‌ها به عنوان محل عبادت سربازان هندی انگلیسی‌ها ساخته شده بود که بعد از خروج آن‌ها، به صورت تکیه در می‌آید و از آن جایی که زمین معبد و نخلستان‌های موجود قبل از انگلیسی‌ها از آن حاجی خدا داد بوده است به تکیه حاجی خدا داد معروف می‌گردد.

فصل چهارم آب و معماری جزیره‌قشم

تأثیر آب بر معماری جزیره

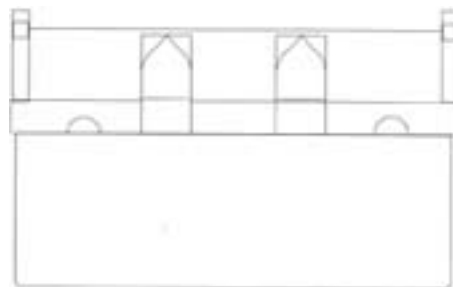
بارش کم، نوسانات شدید بارش و دمای بالا که تبخیر شدید را بدنبال دارد مردم جزیره را بر آن داشته است که در جهت همزیستی با این شرایط از معماری خاصی استفاده کنند و به ساخت فضاهای مورد نیاز خود بپردازند که نمود آن را ما در برکه‌ها و آب‌انبارهای این جزیره می‌توانیم مشاهده کنیم.

برکه‌ها

از آن جایی که آب در جزیره از اهمیت خاصی برخوردار است برکه‌ها از ابنیه‌های مهم این جزیره به حساب می‌آیند. این سازه‌ها با علم به شرایط اقلیمی و هیدرولوژی ساخته می‌شوند. به عبارتی آگاه بودن از حالت رگباری و سیلابی بودن بارش در منطقه و نیز تبخیر شدید معماران را بر آن داشته که این فضاها را در مسیر سیلاب‌ها بسازند. هر برکه برای خود با توجه به سیلاب‌هایی که به آن می‌ریزد دارای یک حوضه‌ی آبریز است که اندازه برکه‌ها به مساحت و حجم آبی بستگی دارد که در هر حوضه آبریز جریان پیدا می‌کند. از لحاظ فرم و شکل برکه‌های عمومی موجود در جزیره به دو دسته بخش می‌شوند: برکه‌های دایره‌ای شکل و برکه‌های طاق‌دیزی یا طولی که هر دو نوع دارای مخزنی در عمق زمین هستند. کم یا زیاد بودن عمق این مخازن بسته به سطح آب‌های زیرزمینی و مساحت حوضه‌ی آبریز برکه متغییر است. اما چرا مخازن این برکه‌ها در عمق زمین قرار داده شده است را می‌توان این گونه بیان کرد:
دلیل نخست که از اهمیت زیادی برخوردار است ورود آب به آن است. وقتی مخزن آب پایین‌تر

>
برکه آب‌انبار
روستای گربدان
تیرماه ۸۶
(E-N46)

فصل چهارم | آب و معماری جزیره‌قشم |

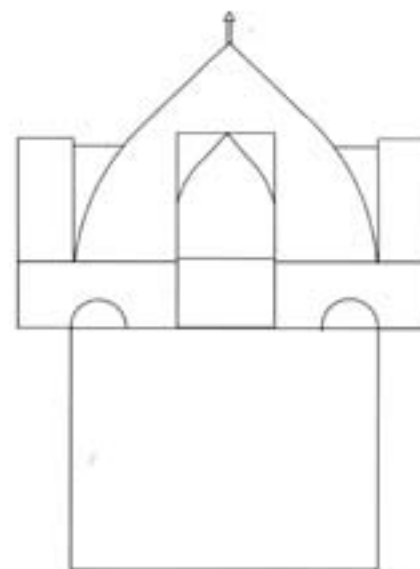

<
روستای بند حاجی
علی تیر ماه ۸۶
(E-N47)

از سطح زمین باشد آب نهر یا سیل به آسانی و به طور طبیعی بر شیب زمین سوار شده و به داخل مخزن راه پیدا می‌کند.
دومین دلیل را می‌توان این گونه عنوان کرد که هر چه در عمق پیشروی کنیم نوسان درجه حرارت کمتر است به گونه‌ای که در تابستان آب درون مخزن خنک و گوارا است.
اما دلیل سوم عبارت است از اینکه مخزن اگر بر روی سطح زمین باشد فشار و نیروی جانبی آب درون آن به دیوارهای مخزن، باعث تخریب آن می‌شود و برای مهار کردن این نیروهای جانبی، احتیاج به پیشبندهای بسیار قطور و مخارج بسیار می‌باشد، ولی اگر مخازن در داخل زمین قرار گیرد، خاک اطراف دیوار مخزن باعث استحکام و مقاومت آن در برابر فشار آب درون آن می‌شود. هم چنین در هنگام وقوع زلزله این نوع آب‌انبارها در مقابل نیروهای جانبی زلزله مقاومت بسیار خوبی از خود نشان می‌دهد. نظیر زلزله اخیر آذر ماه هشتاد و چهار که آب‌انبارها سالم و یا با آسیب نسبتاً کمی پا برجا مانده‌اند.
بر بالای این مخزن، محفظه‌ای به شکل گنبدی یا طاق‌دیسی است که محصور نمی‌باشد و از راه باز شوهای اطراف آن مستقیماً می‌توان به آب داخل مخزن دسترسی پیدا کرد.

برکه‌های دایره‌ای

این برکه‌ها با مخزنی استوانه‌ای در عمق زمین، پراکنده در همه جای جزیره، نظیر روی شیب دامنه‌ی کوه‌ها، در داخل و بیرون روستاها، در سواحل، در کنار جاده و غیره دیده می‌شوند که

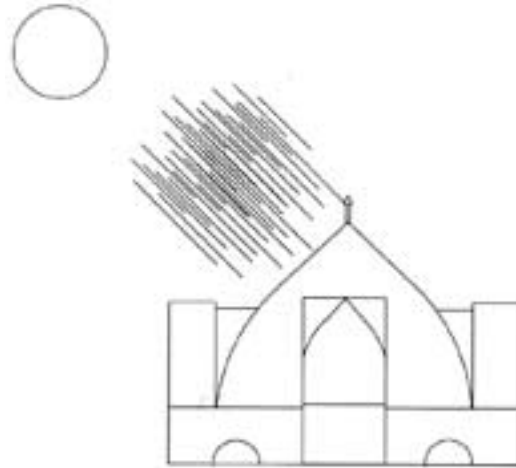

| معماری قسم |

| فصل چهارم | آب و معماری جزیره قسم |

در آثار به جا مانده از گذشته مثلا معبد هندوها در بندرعباس شاهد هستیم.

۳- از آن جایی که معماران به هنگام بالا آوردن قوس باید مرکز یا نقطه‌ی راس را همیشه پیش روی خود داشته باشند تا قوس دچار مشکل نشود به این نقطه اهمیت می‌دهند، معمولا به هنگام ساخت چوبی که نشان‌دهنده این نقطه است، در کف مخزن قرار می‌دهند. بدین ترتیب نیروهای قائم به مولفه‌های مایل تبدیل می‌شود.

دمای هوا در جزیره بالاست و تعداد روزهای آفتابی زیاد است. برای جلوگیری از تبخیر و گرم شدن آب بر روی مخزن این نوع برکه‌ها، پوششی این چنین می‌سازند که بدین ترتیب یک طرف آن سایه و طرف دیگر آفتابی است. به همین دلیل جریانهای همرفتی (کنوکسیون) در داخل فضا ایجاد می‌گردد این مکانیسم دمای آب

را ثابت و خنک نگه می‌دارد به گونه‌ای در شکل روبرو ملاحظه می‌کنید.

علاوه بر مطالب بالا معماران برای خنک و ثابت نگه‌داشتن دمای آب در پوشش خارجی از رنگ سفید (گچ) استفاده کرده‌اند. درهای برکه بسته به اینکه اندازه‌ی برکه چقدر باشد متفاوت است. در برکه‌های بزرگ از این نوع چهار در وجود دارد که به صورت روبروی هم قرار گرفته‌اند. در این گونه آب‌انبارها معمولاً دو دریچه برای ورود و خروج سر ریز آب تعبیه شده است. در هر دو نوع برکه قبل از اینکه آب وارد برکه شود به حوضچه‌هایی می‌ریزد که جهت جداسازی آب از مواد حمل شده‌ی سنگین و یا خاک از آن استفاده می‌شود. این حوضچه‌ها یا مکعبی‌اند یا استوانه‌ای.

برای مواد حمل شده‌ای که سبک هستند بر روی دریچه‌های ورودی توری‌هایی نصب کرده‌اند. نکته جالب در این نوع برکه‌ها این است که برای ساخت گنبد آن از هیچ داربستی استفاده نمی‌شود. داربست‌ها همان سنگ‌هایی هستند که در بالا رفتن گنبد در بارو کار گذاشته شده‌اند و به صورت بیرون زدگی‌هایی در آن نمایان است. استادکار پس از پایان کار گنبد به هنگام سفیدکاری و زیباسازی این سنگ را تراشیده و صاف می‌کند.

برکه‌های طاق‌دیسی (طولی)

برکه‌های طاق‌دیسی نیز همانند برکه‌های دایره‌ای مخزنی در درون زمین دارند. مخزن مکعب شکل برکه معمولاً کم‌عمق است اما ناگفته نماند از این نمونه، مخازن عمیق یعنی در حدود ۸ متر هم وجود دارد بر روی این مخزن سقفی طاق‌دیسی با درهایی در روبرو و پشت قرار گرفته است که اگر طول درازی داشته باشد درهای جانبی نیز بر روی یال‌های قوس به آن اضافه می‌شود.

علاوه بر درها دریچه‌هایی جهت ورود و خروج آب سرریز نیز برای آن تعبیه کرده‌اند. این دریچه‌ها هم بر حسب طول تعدادشان زیاد یا کم می‌شود. یکی دیگر از کاربردهای این دریچه‌ها

اندازه آن‌ها بر حسب نیاز و دلایل ذکر شده در مبحث بالایی متفاوت است.

بر بالای مخزن استوانه‌ای یا به عبارتی دقیق‌تر بر روی دیواری که از مخزن بالا آمده است گنبد و یا مخروطی قرار گرفته است، اگر گنبدی باشد از لحاظ قوس به سه دسته بخش می‌شوند.

۱- گنبد‌های دارای قوس کم خیز که قوس آن تیزه دار دو مرکزی با شعاع کوچکتر از دهانه.

۲- گنبد‌های دارای قوس سر نیزه ای که قوس تیزه دار با دو مرکز دارای شعاع بزرگتر از دهانه

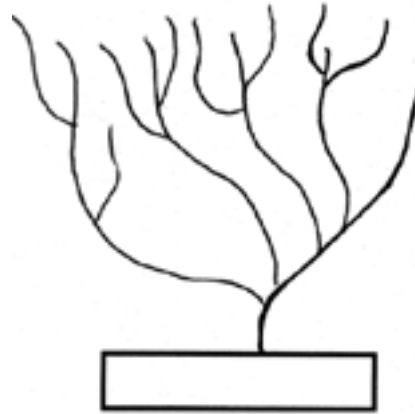
۳- گنبد‌های دارای قوسی که قوس آن تیزه دار با دو مرکز و شعاع مساوی با دهانه است.

به غیر از حالت گنبدی بودن پوشش این مخازن ممکن است حالت مخروطی داشته باشد.

بر بالای هر کدام از این پوشش‌ها گذشته از اشکال اسلیمی نظیر هلال از شکل‌هایی که در پایین آمده است به وفور استفاده شده است که ما بعد از کلی پرس وجو و صحبت در مورد آن به این نتایج رسیدیم.

۱- نشان‌دهنده مفهومی مذهبی مثل عروج و یا توجه به بالا (خدا) است

۲- حالت زینتی و تزئینی داشته که برگرفته از معماری هندی است و ما نمونه‌های مشابه آن را

>

جالبترین نکته در مورد برکه‌هایی که از این نوع این هستند این است که همیشه در ورودی‌های روستا ما شاهد چنین برکه‌هایی هستیم به عبارتی این نوع برکه در داخل روستاها جایی ندارند و جهت قرارگیری این برکه‌ها همیشه یا خروجی حوضه آبریز منطقه، حالتی عمود می‌سازد به تعبیر دیگر این برکه‌ها همانند سد سرپوشیده می‌مانند که جهت قرارگیری آن به خروجی حوضه آبریز آن بستگی دارد.

این است که از حبس شدن هوا در داخل برکه جلوگیری می‌کند و هوا در عین تاریکی دائم در آن به گردش در آید تا آب سالم بماند. از لحاظ عمق همان گونه که قبلاً هم گفته شد معمولاً عمق کمی دارند اما از حیث شکل گونه‌های متفاوتی دارند. در نمونه‌های قدیمی‌تر این نوع برکه‌ها به صورت ساده و با طولی حدود ۲۰ متر، بدون زوائد بیرون‌زده به شکل لوله‌ای که نصف آن در خاک دفن شده است، دیده می‌شود. اما در نمونه‌های جدیدتر طول افزایش پیدا کرده و درها به صورت برجسته و حالت پله‌کافی دیده می‌شود در علاوه بر آن چون طول افزایش پیدا کرده درهای جانبی نیز برای آن تعبیه شده است.

سدها

با توجه به کم باران بودن منطقه و نیز آب و هوایی که بیشتر بارش آن به صورت رگباری است و ممکن است همین بارش اندک در یک روز اتفاق بیفتد، ضرورت جلوگیری از هدررفت آب و جمع‌آوری آن ایجاب می‌کند که به فکر راه‌های برای مهار آب‌های سطحی و ذخیره و استفاده از آن باشد. علاوه بر برکه نمونه‌ای دیگر از این راه‌ها، ساخت سد است که از دوره‌های گذشته در قشم رواج داشته است. نمونه‌ی این سدهای قدیمی که از دوره‌ی ساسانی به جا مانده است عبارتند از سد دم و سد تل بالا که ما سد دم را از نزدیک دیدیم و بررسی کردیم.

سد دم

این سد در بریدگی غربی روستای پی پشت در ۱۵ کیلومتری بندر لافت واقع و زمان ساخت آن مربوط به دوره ساسانی است. در این سد مصالحی چون ساروج و سنگ استفاده شده است و در دوره صفویه دستخوش تغییراتی شده است. بعد از آن در سال‌های اخیر نیز در بالا دست آن سدی خاکی با دریچه‌های سیمانی احداث گردیده که قسمت قدیمی را به صورت بلا استفاده در آورده است. تکنیک به کار رفته در دریچه‌های سد به گونه‌ای است که به گفته مسئولان آب استان در همه سدهای ساخته شده در استان از آن الهام گرفته‌اند. این دریچه‌ها به صورت پلکانی با ارتفاع مشخص در قسمت داخلی و چسبیده به سد ساخته شده که بر روی هر پله سوراخی جهت خروج آب ایجاد گردیده است که درپوشی سیمانی بر روی آن قرار می‌گیرد. از مشخصه‌های دیگر این سد این است که نخلستان‌های این منطقه در ارتفاع بالاتر قرار گرفته‌اند. به همین منظور و برای رساندن آب به این نخلستان‌ها از کانال‌های که با شیب زمین همخوانی دارد برای انتقال آب به بالا دست یا به عبارتی به ارتفاع بالاتر از سد استفاده شده است.

<

نمونه قدیمی وساده

<

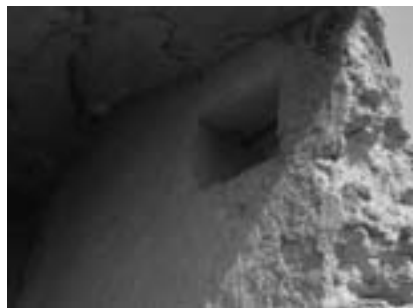
نمونه جدید برکه‌های طولی مرداد ماه ۸۶ (E-N48)

<

نمونه دیگری از تغییراتی که در طول زمان ما شاهد آن بوده ایم ترکیب سقف طاق‌دیسی و سقف تخت است به گونه‌ای که مخزن این دو با دیواره ای از یکدیگر جدا بوده ولی از پایین با لوله‌هایی به هم متصل می‌شوند.

>
دریچه های انتقال و
انحراف آب سد دم
مرداد ماه ۸۶
(E-NS0)

>
دریچه های کنترل
آب سد دم پی پشت
مرداد ماه ۸۶
(E-NS1)

<
سد دم بر جای ماند
از دوره ساسانیان
که در دوره های بعد
مرمت می شود مرداد
ماه ۸۶
(E-N49)

خمبه

علاوه بر روش بالا در کوه ها در سطوح صاف یا در مسیر جویبارها کوزه یا خمیره هایی را در دل خاک دفن کرده اند که به هنگام بارش جویبارها آن را از آب پر می کند و حکم آب انباری کوچکی را دارد. مردم بومی از آن به خمبه یاد می کنند.

آبیاری قطره ای

از آنجایی که نوسانات بارش در جزیره زیاد است به همین خاطر ما هر از چند گاهی شاهد خشکسالی هایی هستیم. در قدیم به خاطر وابسته بودن زندگی مردم به نخل هایشان از تکنیک های خاص استفاده می کردند. مثلاً برای اینکه نخلی را در موقع خشکسالی و یا تابستان آبیاری کنند در اطراف آن نخل کوزه هایی دفن می کردند و آب را به جای اینکه در پای نخل بریزند و به اصطلاح پای نخل را غرق آب کنند آن را در داخل کوزه ها می ریختند تا درخت به صورت قطره ای سیراب شود. همچنین در بعضی مناطق استفاده از لوله های سفالی متداول بوده است.

چند مورد از تکنیک های ذخیره آب

چالو

در دامنه کوه ها و یا در مسیر سیلاب ها گودال هایی ایجاد می کنند. این گودال ها دهانه ای تنگ دارند اما هر چه پایین تر برویم بازتر و قطر آن بیشتر می شود. علت این امر جلوگیری از تبخیر است، به گونه ای که آب موجود در داخل این گودال ها کمتر در معرض تابش مستقیم آفتاب قرار می گیرد. گاهی اوقات این گودال ها به صورت ردیفی و متصل بهم در دامنه ها حفر می شوند.

معماری قشم

در آیین‌های امروزی با استفاده از تکنولوژی مدرن و تأسیسات مکانیکی، سعی در مقابله با عوامل و عناصر اقلیمی شده است ولی در گذشته این تجهیزات وجود نداشته و معماران قشمی می‌بایستی با استفاده از وسایل و مصالح محلی با عوامل نامساعد طبیعت همزیستی ایجاد می‌کردند و برای فراهم نمودن شرایط آسایش در داخل ساختمان‌ها به استفاده بهینه از عوامل و عناصر اقلیمی توجه داشته باشند که همیشه مسئله اساسی و مهم در طراحی و اجرا بوده است. جهت آفتاب، سمت باد، نوسان درجه حرارت در طی شبانه روز و دسترسی به آب و گیاه و زمین مناسب همیشه نقش اساسی در شکل و خصوصیات آیین‌ها داشته است به گونه‌ای که می‌توان گفت آیین‌های بومی قشم بر خلاف بیشتر ساختمان‌های امروزی در ستیز با شرایط طبیعی نبودند بلکه با استفاده مناسب از این شرایط، در یک همزیستی و بهره‌وری اصولی در داخل طبیعت قرار داشته‌اند.

بافت

ویژگی‌های کلی فرم بنا در جزیره:

- ۱- مطابقت جهت ساختمان‌ها با قبله و نه با جهت‌های اصلی جغرافیایی.
 - ۲- در بیشتر خانه‌ها برای حداکثر استفاده از سایه و کوران هوا ایوان‌های وسیع و مرتفع ساخته شده است.
 - ۳- عدم وجود زیرزمین.
 - ۴- طاق‌ها غالباً مسطح هستند.
 - ۵- سقف بناها مسطح است.
 - ۶- ساختمان‌ها به صورت حیاط مرکزی و چهار گوش می‌باشند.
- همان گونه که قبلاً هم گفته شد مردم روستاها قبل از اینکه برق‌دار شوند و استفاده از وسایل سرمایشی در جزیره رونق بگیرد، تابستان، در نخلستان‌ها و در زمستان، در خانه‌هایی که بر روی شیب دامنه‌ی مشرف به نخلستان‌ها ساخته بودند، زندگی می‌کردند. بین این دو موقعیت از لحاظ فرم و بافت تفاوت‌هایی دیده می‌شود مثلاً خانه‌هایی که در نخلستان‌ها دیده می‌شود پراکنده و بدون دیوار است در حالی که در بالا دست، که محل زندگی مردم در زمستان‌ها بوده، همه دارای حیاط هستند و به طور متراکم دیده می‌شوند. فرم اتاق‌ها در نخلستان‌ها بدین صورت است که بین کف و سقف اتاق‌ها اختلاف مساحت وجود دارد یعنی دیوارها انحنای محسوسی پیدا کرده و سقف تنگ‌تر شده است در صورتی که در بالا دست معمولاً دیوار اتاق دقیقاً صاف بالا آمده است. در این باره از یکی از معماران قشم سؤال پرسیدم ایشان در جواب گفتند انحنای پیدا کردن دیوارها باعث استحکام خانه می‌شود به گونه‌ای که بعد از گذاشتن تیرهای چوبی بر روی دیوار فرم بنا تقریباً شبیه طاق می‌شود که استحکام خاصی به دیوار بالا آمده از مصالح سنگ و گل می‌دهد.
- دلیل دیگر برای تنگ شدن سقف اتاق‌ها استفاده از سنگ‌های کوچک در آن‌ها بوده است. در زمان‌های قدیم از شتر برای حمل مصالح استفاده می‌کردند پس به همین دلیل نمی‌توانستند قطعات بزرگ سنگ را حمل کنند. در بالا دست که بیشتر روستاها هسته مرکزی‌شان در آنجا قرار دارد اتاق‌ها در اطراف یک حیاط مرکزی قرار دارند که خود می‌تواند از استفاده بیش از حد سنگ و مصالح دیگر بکاهد. از دیگر ویژگی‌های معماری قشم می‌توان به دادن بُعد به دیوارها

جهت ایجاد فضایی که سایه بوجود آورد است اشاره کرد. همان طور که اشاره شد در مناطق گرم وجود سایه برای آسایش از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار است. سقف همه خانه‌ها مسطح است بر روی بعضی از سقف‌ها نرده‌های چوبی یا سیمانی ایجاد کرده‌اند که هنگام شب محلی برای آرامش ساکنان خانه باشد. فرق عمده این ساختمان‌های حیاط مرکزی با ابینه‌های مشابه در مناطق فلات مرکزی ایران در این است که با وجود آن که این ساختمان‌ها درون گرا هستند، ولی ارتباط آن‌ها با فضای خارج کاملاً بسته نیست. وجود پنجره‌های زیاد رو به کوچه و ایوان‌های عریض در حیاط باعث تهویه دوطرفه هوا در داخل اتاق و کاستن از شدت گرما می‌شود. ایوان در این منطقه از سایر نواحی ایران بزرگتر است و فضای بسیار مهمی در ساختمان محسوب می‌شود. در فصول گرم که مدت آن بیش از نیمی از سال است اغلب فعالیتهای روزمره در داخل ایوان انجام می‌شود زیرا در ایوان هم تهویه به خوبی صورت می‌گیرد و هم دارای سایه است. غالباً دور تا دور حیاط مرکزی و یا در جلو ی اتاق‌ها ایوان قرار دارد. در نخلستان‌های نزدیک روستای طبل و نیز بنگله که باقی مانده از دوره‌های گذشته است معماران برای بهره‌ی بیشتر از ایوان‌ها جهت کانالیزه کردن باد به داخل این ایوان‌ها فضای خالی بین اتاق‌ها ایجاد کرده‌اند که در داخل این ایوان‌ها سایه با باد همراه شده و رضایت و آسایش بیشتر فراهم می‌گردد. در بررسی‌هایی که انجام دادیم نکته‌ای نظر ما را به خود جلب کرد و آن این بود که دیوار سمت گاه (بین جنوب و غرب) همیشه با سیمان اندود شده در صورتی که دیوارهای جوانب دیگر همه با کاه گل اندود شده‌اند. بعد از پرسش این مسئله از یکی از معماران ایشان عنوان کردند این مسئله بدین منظور است که بیشتر بارش‌هایی که صورت می‌گیرد با بادهایی همراه است که از این سمت به ساختمان برخورد می‌کند و بدین منظور برای حفاظت از دیوار سنگ و گلی از این پوشش استفاده می‌شود. در این جزیره، احداث طاق‌های قوسی جهت سقف رایج نیست و اکثر قریب به اتفاق ساختمان‌ها دارای بام‌های مسطح هستند. در فصول گرم در هنگام شب، به دلیل خنکی نسبی هوا بر روی بام، اهالی بر روی بام می‌خوابیدند و بیشتر بام‌هایی که چنین استفاده‌های از آن‌ها صورت می‌گرفته اغلب دارای نرده‌های مشبک می‌باشد که هم ساکنان بر روی بام را از دید افراد پنهان می‌کرد و هم باد به آسانی از آن‌ها می‌گذرد.

گونه‌شناسی معماری قشم بادگیر

بادگیرها به اشکال مختلف در روستاهای قشم ساخته شده که هر کدام بر حسب ارتفاع، جهت باد مطلوب و دیواره‌های حامل، طراحی و اجرا شده‌اند. عملکرد بادگیر به این صورت است که باد را گرفته و آن را به داخل اتاق اصلی ساختمان هدایت می‌کنند. اتاق‌هایی که بادگیر بر روی آن‌ها ایجاد گردیده بیش از اتاق‌های دیگر دارای باز شو است. در بیشتر موارد این اتاق‌ها دارای ۲ در و حداقل یک پنجره هستند. دلیل این امر این است که باد ورودی دررو داشته باشد و باعث فشار مضاعف به دیوارها نشود.

بادگیرها را به لحاظ عملکرد به دو دسته بخش‌بندی می‌کنند:

- ۱- بادگیرهایی که فقط از راه جابجایی هوا (convection) داخل اتاق را خنک می‌سازند.
- ۲- بادگیرهایی که هم از راه جابجایی هوا و هم از راه تبخیر (Evapovation) این عمل را انجام

>
(M-R2)

هوا را به درون اتاق انتقال دهند. در پاره‌ای موارد مساحت مقطع بادگیر به بیش از ۸ متر مربع می‌رسد دلیل این امر علاوه بر جریان باد، عرض اتاق و فاصله‌ی دیوارهای حامل نیز می‌باشد. همان گونه که در عکس‌ها مشاهده می‌شود بیشتر بادگیرها داری چوب‌بست‌هایی هستند که دو طرف دهانه بادگیر را به هم متصل می‌کند و انتهای این چوب‌بست‌ها از بدنه بادگیر بیرون می‌باشد. این چوب‌بست‌ها جهت افزایش استحکام و مقاومت بادگیرها در مقابل فشار باد است که به صورت کششی کار می‌کنند و نمی‌گذارند پره‌های داخلی و بدنه از یکدیگر جدا شوند. علت اینکه انتهای چوب‌ها را نمی‌برند این است در زمان و مرمت و تعمیر از این زائده‌ها به عنوان داربست استفاده می‌کنند و چوب‌هایی بر روی آن می‌گذارند، تا به آسانی از آن بالا بروند و بادگیر را مرمت می‌کنند.

بخش‌بندی بادگیرها بر اساس دالان‌های هوایی از لحاظ عملکرد بادگیرها را به دو دسته بخش‌بندی کردیم و گفته شد که بادگیرهای جزیره قشم بادگیرهایی هستند که فقط از راه جابجایی هوا داخل بنا را خنک می‌کنند اما به لحاظ دالان‌های هوایی (پره‌های بادگیر) به دو دسته بخش می‌شوند: بادگیرهای چهارطرفه و بادگیرهای دوطرفه که در زیر به پاره‌ای از ویژگی‌های آن‌ها اشاره می‌کنیم.

بادگیرهای چهارطرفه

بیشتر بادگیرهای موجود در قشم از این نوع هستند. بادگیرهای چهارطرفه از بادگیرهای دوطرفه بلندترند و تزئینات بیشتری بر روی آن‌ها می‌توان مشاهده کرد. گذشته از جهت باد عوامل دیگری نظیر توانایی مالی صاحبخانه، عرض اتاق و فاصله‌ی دیوارهای حامل در ارتفاع آن‌ها تأثیر گزار بوده است به گونه‌ای که هر چه عرض بیشتر شود بادگیرها را مرتفع‌تر می‌سازند.

بادگیرهای دوطرفه

این نوع بادگیرها اگر چه دو دالانه هستند ولی در جهت‌هایی که دالانی برای آن ایجاد نشده بر روی دیواره‌ی بادگیرها سوراخ‌هایی ایجاد کرده‌اند که باد از این جهت‌ها نیز، وارد اتاق شود و این بر خلاف نظر کسانی است که فرض می‌کنند باد فقط از دو طرف وارد آن می‌شود. در بادگیرهای دوطرفه تزئینات کمتری به کار رفته و در نهایت سادگی است.

<<
نمونه‌هایی از بادگیرهای بندر لافت مرداد ماه ۸۶ (E-N52)

می‌دهند.

سیستم بروندی بادگیرهایی که در قشم وجود دارد از نوع نخست است، یعنی همانند دالانی، هوا را به داخل اتاق هدایت می‌کند. استفاده از بادگیرهای نوع دوم در جزیره قشم با آب و هوای گرم و مرطوب ممکن نیست چرا که اولاً به دلیل بالا بودن میزان رطوبت نسبی و اشباع نسبی هوا از بخار، تبخیر آب به سهولت صورت نمی‌گیرد و در ثانی اضافه نمودن هوای نم دار به محیطی که هوای آن بیش از حد آسایش انسان مرطوب است شرایط زیستی را مشکل‌تر می‌نماید به این جهت معماران قشمی با علم به این موضوع بادگیرها را گونه‌ای طراحی کردند که فقط از راه جابجایی هوای داخل اتاق دمای آن را کاهش دهند.

از ویژگی‌های کم‌اثرتر این بادگیرها می‌توان به اثر دودکش مانند آن اشاره کرد. در زمانی که باد جریان نداشته باشد هوای گرم داخل بنا صعود می‌کند و از راه بادگیر به خارج بنا هدایت می‌شود و بدین صورت کماکان یک جریان هوا در داخل اتاق برقرار می‌گردد. هر چند که شدت آن کمتر از موقعی است که باد در محیط خارج جریان داشته باشد.

بهترین نمونه‌ی بادگیرها در جزیره را می‌توان در بندر تاریخی لافت ملاحظه نمود. این بادگیرها بیشتر از نوع حجیم هستند. نسیم هوای بین خشکی و دریا و در کل بادهای محلی در این مناطق از شدت کمتری برخوردارند لذا این بادگیرها حجیم ساخته می‌شوند تا بتوانند جریان بیشتری از

سقف دارای پیشانی است که به جلو آمده است تا مانع نفوذ آب باران به داخل دالانها شود. بر روی این پیشانی ناودان‌هایی تعبیه شده است که آب باران را به پایین هدایت می‌کند. در برخی از بادگیرها بر روی ورودی دالان‌های هوا، ستون‌هایی ایجاد شده که این دالان‌ها را چند چشمه‌ای کرده است. برای جلوگیری از ورود پرندگان، جانوران موذی و حشرات، مجرای بادگیر را با توری‌هایی می‌گیرند که فقط هوا بتواند از آن عبور کند. بادگیرها می‌توانند در موقع گرم سال شرایط آسایش را در داخل بنا از راه تهویه طبیعی تأمین کنند، در فصل زمستان نیز ورودی دالان‌های بادگیر را می‌بندند. با برق‌دار شدن روستاها استفاده‌های کولرهای گازی و وسایل خنک‌کننده‌ی دیگر نظیر پنکه استفاده از بادگیرها کمتر شده به گونه‌ای که دیگر تمایلی به ساخت آن وجود ندارد.

جهت ثبات و استحکام بادگیرها، نیروی وزن بادگیر از چهار نقطه به دیوار تقویت شده زیرین منتقل شده است. این تیرهای داخل تیغه نقش مهمی در استهلاک نیروهای کششی و خمشی ایجاد شونده‌ی داخل بدنه دارد ناگفته نماند به ازای هر متر ارتفاع یک جفت چوب بر روی پرده‌ها به صورت ضربدری قرار می‌گیرد.

نمونه‌ای دیگر از بادگیرها نیز وجود دارد که معمولاً هم حالت نورگیر و حالت بادگیر را

دارد با این تفاوت که این بادگیرها بدون پره و دارای باز شوهای شیشه‌ای هستند. بعد از زلزله آذر ماه ۸۴ که به واسطه آن بادگیرهای زیادی خراب شد مردم بعضی از روستاها بادگیرهای زیادی را به خاطر این که وزن زیادی به دیوارها وارد می‌کرد خراب یا تغییر کاربری داده‌اند. در روستای کاروان توسط استادان بادگیرساز لافتی بادگیری ساخته شده است که در ساخت آن معماری بومی را با اسلوبی جدید ترکیب کرده‌اند. این بادگیر باتوجه به شناختی بتونی مرتفع‌تر از بادگیرهای دیگر قشم است. ساخت این بنا در زمانی صورت می‌گیرد که به جهت زلزله اخیر هیچکس تمایل به ساخت بادگیر ندارد و اگر بادگیری در این روستا سالم مانده باشد آن را خراب می‌کنند. مالک خانه حاجی زکریا نادری دلیل ساخت این بادگیر را این گونه عنوان کردند: برای حفظ میراث و دستاوردهای گذشتگان باید اقدامی کرد و این اقدامی بوده که من می‌توانستم در این رابطه انجام دهم.

برای کانالیزه کردن باد، در زمانی که شدت لازم را ندارد، مقطع بادگیرها همیشه پایین‌تر از سقف اتاق طراحی کرده‌اند. سقف همه بادگیرها به جز یک مورد در روستای لافت بقیه مسطح است.

در ساخت پره‌های بادگیر به سه راه عمل می‌کنند:

روش نخست همان گذاشتن سنگ‌های صاف بر روی هم با ملات گچ می‌باشد. روش دوم استفاده از قالب‌های سبکی است که ساخته و در مرحله بعد نصب می‌گردند. روش سوم استفاده از سوند (چوب‌های نخل به هم بسته شده) که بر روی تکیه‌گاه‌ها قرار می‌گیرد و پس از این مرحله با گچ اندود شده و چوب‌های زیرین را می‌پوشاند. سقف همه بادگیرها چوبی است. بر روی این چوب‌ها لایه‌ای از گل قرار گرفته است. این

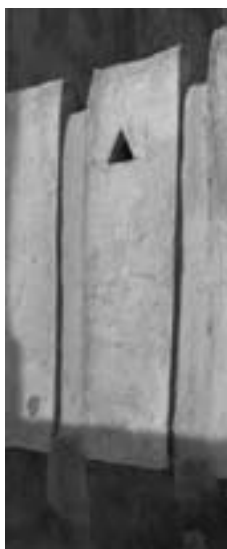

<
نمونه از بادگیرهای
چهارطرفه
مرداد ماه ۸۶
(E-NS3)

<
نمونه‌ای از
بادگیرهای دوطرفه
مرداد ماه ۸۶
E-NS4)

معمولاً بر روی هر در تیرکه یا دودکشی وجود دارد که شبکه‌ای از قالب‌بندی گچی بر دهانه آن نصب می‌شود. به جهت داشتن پنجره‌های زیاد به اتاق کرخی (کرخ به معنی پنجره) معروف است. از آنجایی که بیشتر ماه‌های سال در این جزیره هوا گرم است در بیشتر ماه‌های سال مورد استفاده قرار می‌گیرد. ناگفته نماند این اتاق معمولاً در نزدیکی در ورودی قرار گرفته است. (ابعاد ۶ تا ۷ گز در ۱۲ تا ۱۴ گز)

اتاق زمستانی

به دلیل نداشتن پنجره و بازشوهای زیاد در زمستان مورد استفاده قرار می‌گیرد. در داخل اتاق مانند اتاق کرخی بر روی دیوار طاقچه‌ها (گلجام) زیادی ایجاد شده است. علاوه بر این در داخل این اتاق اتاقک کوچکی برای حمام در نظر گرفته شده که به گتیه (Geteyeh) معروف است. (ابعاد ۶ تا ۷ گز در ۴ تا ۵ گز)

اتاق بادگیر

این اتاق به دلیل وجود بادگیر در آن در تابستان‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد و دارای بازشوهایی برای ورود و خروج باد می‌باشد. معماران قدیمی این در و پنجره‌ها را، به دلیل فشار بادی که در نتیجه کانالیزه شدن هوا در بادگیر به دیوارها وارد می‌شود در این اتاق تعبیه کرده‌اند و بدین وسیله برای هوا راه دررو ایجاد کردند. با ورود وسایل خنک‌کننده چون پنکه، کارکرد بادگیرها بهبود یافته و این اتاق را به مطلوب‌ترین فضای موجود در خانه در طول ایام گرم تبدیل کرده بود. اما با آمدن کولر از نقش این اتاق و بادگیر کاسته شده و کمتر مورد استفاده می‌گردد. (ابعاد ۶ تا ۷ گز در ۱۰ تا ۱۲ گز)

آب‌انبار

به دلیل نبود آب لوله کشی در روستاهای قشم در هر خانه‌ای آب‌انباری وجود دارد. این آب‌انبارهای خانگی به دو صورت هستند یا زیرزمینی اند و یا بر روی سطح زمین و همانند چهار دیواری ساخته می‌شوند.

برای ساخت آب‌انبارهای زیرزمینی ابتدا گود برداری صورت می‌گیرد و پس از آن در اطراف دیواره‌ها سنگ چینی می‌شود. سقف این آب‌انبارها عموماً مسطح و هم سطح با زمین و کف ساختمان است. جهت برداشت آب بر روی آن دریچه ای تعبیه شده است. اما آب‌انبارهای نوع دوم به صورت اتاق‌های بدون دری هستند که بر روی سقف آن‌ها دریچه کوچکی جهت ورود و ریختن آب به داخل آن و نیز برای خروج آب شیرهایی ایجاد گردیده است. سقف هر دو نوع آب‌انبار را معمولاً با قالب‌های بتنی می‌پوشانند.

اتاق‌ها

اتاق‌های موجود در هر خانه بر حسب نیاز و کارایی اسامی متفاوتی دارند که ما هر کدام از آن‌ها را بررسی می‌کنیم.

مجلس (میلِس ، میلسی)

از این اتاق‌ها معمولاً برای پذیرایی از مهمان استفاده می‌شود. دارای پنجره‌های متعدد برای تهویه هواست. در بعضی موارد دارای دو در می‌باشد. بیشترین تزئینات در این اتاق دیده می‌شود.

<
اتاق میلِس
(M-N)

>
ایوان عنصر جدا
نشدنی در معماری
قشم
(M-N7)

>
>>
تنورهای همسطح و
برجسته
(M-N8)

در گوشه‌ای از حیاط برای پخت نان تنوری وجود دارد. این تنور به صورت برجستگی مکعب مانند و یا همسطح زمین ساخته می‌شود. برای ساخت تنور از خمیر استفاده می‌شود که بر حسب نوع تنور یا آن را در داخل فضایی مکعب مانند قرار می‌دهد و با سنگ و سیمان اطرافش را می‌پوشانند یا خمیر در داخل زمین قرار می‌گیرد و هم سطح آن ایجاد می‌گردد. اگر برای خوراک درست کردن از چوب استفاده کنند با سنگ محلی را فراهم می‌کنند که ظروف خود را بر آن بنهند. به این سنگ‌ها کرادن (koradon) گفته می‌شود.

درها

<
<<
نمونه‌ای از ناودان‌های
جزیره
M-N6)

سقف

سقف همه اتاق‌ها مسطح است و برای پوشش سقف از چوب استفاده شده است. این چوب‌ها با فاصله مشخص که بر روی آن لایه بافته شده از شاخه‌های درخت نخل (سوند) یا برگ آن (تک= حصیر) بر روی آن قرار گرفته است. بر روی این لایه به ضخامت خیلی کم گل نرم ریخته می‌شود. بعد از این مرحله لایه‌ای از گل و کاه که تقریباً یک شبانه روز خیس خورده و لگد کوب شده است بر روی آن ریخته و صاف می‌گردد. پس از خشک شدن، لایه‌ای از گل نرم بر روی آن ریخته

می‌شود تا شکاف‌های ایجاد شده حاصل تبخیر پر شود. بدین صورت از نفوذ آب به پایین جلوگیری می‌شود. ناگفته نماند ضخامت همه لایه‌ها مشخص است تا مبادا فشاری بیش از حد به چوب‌های به کار رفته در آن وارد آورد. سقف‌ها دارای شیبی نامحسوس است که آب را بر روی خود نگه ندارد و آن به طرف ناودان‌ها (هلوچم-holuchem) که بر روی کناره‌های سقف‌ها درست شده‌اند هدایت کند. ناودان‌ها یا به صورت شیارهایی در روی دیوار ایجاد شده‌اند و یا چوبی، پلاستیکی و فلزی هستند.

ایوان (ساباد)

از آنجایی که اتاق‌ها در معماری قشم به صورت ردیفی هستند در جلوی آن‌ها فضاهایی ایجاد شده که ساباد نامیده می‌شود. سقف این فضاها ادامه همان سقف اتاق‌هاست که بر روی ستون‌هایی در جلو قرار گرفته است.

تنور

درها در بافت قدیمی عمدتاً چوبی و به صورت دولنگه‌ای هستند که با نقش‌های حکاکی شده، روی لنگه‌های در جلوه‌ای زیبا را به ارمغان می‌آورد. این نقش‌ها بیشتر به صورت ترکیبی از اشکال هندسی دیده می‌شوند که با گل‌میخ‌هایی که به صورت موازی بر روی درها موجود است، ترکیبی بدیع را تشکیل می‌دهند. یکی از خوش‌جلوه‌ترین بخش‌های درها، زهوار آن است که طرح‌های استفاده شده در تزئین آن حاصل تکرار یک نقش می‌باشد و به صورت کنده‌کاری بر روی آن نمایان است. علاوه بر آن بر بالای پاره‌ای از درها از ترکیب چند شیشه رنگی برای تزئین استفاده شده است. در معماری جدید به جز در مساجد، کمتر از چوب و مشتقات آن برای در و پنجره استفاده شده است و جای آن را آهن و آلومینیم گرفته است.

نکته‌ای که باید در مورد درها و پنجره‌های چوبی عنوان کرد لعاب دادن آن با روغن کوسه است. یعنی هر موقع تخته حالت خشکی به خود بگیرد مرد و زن خانه آن را با همان تکنیکی که از چوب لنج‌ها مراقبت می‌کنند درها و پنجره‌ها را لعاب می‌دهند.

پنجره‌ها (کرخ)

<
<<
نمونه‌هایی از درهای
چوبی
(E-NS6)

پنجره‌ها در مقایسه با درها در معماری قشم از تنوع شکلی برخوردارند به گونه‌ای که به اشکال متفاوتی دیده می‌شوند. پنجره در بافت مغ روستاها، به صورت شیارهایی با گل و لیف درخت خرما دیده می‌شود که این لیف به کار رفته همانند پوشال در کولر آبی عمل می‌کند. در زمانی که هوا خیلی گرم باشد با پاشیدن آب بر روی این شیارها و گذر هوا از بین آن‌ها مکانیسمی شبیه به کولر آبی به خود می‌گیرد. اما در بافت شهر پنجره‌ها از جهت اندازه متفاوتند و بیشتر به صورت چهار لنگه به عبارتی دولنگه در بالا و دو لنگه در پایین دیده می‌شوند که با میله‌های فلزی محافظت شده‌اند. در این پنجره‌ها در قسمت بالا، پایین و وسط قفل‌هایی تعبیه شده است.

در ورودی و سر در آن

>
خانه حسن حاجی
محمود در روستای
گوری
باغچه ای که با
قالب‌های مشبک
حصار شده
(M-N9)

از ترکیب این موارد بوجود آمده است: پله، درگاه، سطح شیب‌دار و پیرنشین. اگر به دلیل کم‌بودن عرض کوچه نتوانند برای در ورودی سردری درست کنند این قسمت به داخل و پشت در منتقل می‌شود اما با کمی تفاوت به گونه‌ای که در پشت در از داخل دیواری کشیده می‌شود که داخل حیاط مشخص نباشد.

باغچه

در مناطق داخلی ایران حوض عنصر جدایی‌ناپذیر هر خانه و حیاط است. در معماری قشم حوض جای خود را به درخت نخل داده است چرا که در مناطق داخلی به دلیل خشک بودن، حوض داخل حیاط به مرطوب بودن و لطافت هوا کمک می‌کند. اما در جزیره هوا رطوبت لازم را دارد، به همین دلیل احتیاج به سایه است که از برخورد مستقیم اشعه خورشید به زمین جلوگیری کند تا زمین گرم نشود و موجبات آسایش افراد در داخل حیاط را فراهم کند و این عمل را باغچه‌ای که درخت نخل و کهور در خود دارد انجام می‌دهد. معمولاً این فضا بوسیله دیوار کم‌عرض مشبکی حصار شده است.

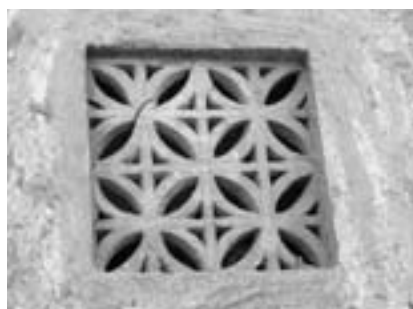
<<
<
نمونه‌ای از پنجره‌های
استفاده شده در
معماری
جزیره ی قشم
(E-N57)

<
نمونه‌ای از
سردر ورودی
(E-N58)

همانند در و سر در مساجد، در و سر در ورودی خانه‌ها نیز از اهمیت زیادی برخوردار است به گونه‌ای که به صورت برجستگی بیرون آمده از دیوار و بالاتر از سطح کوچه ساخته شده است. این مسئله به جهت این است که همسطح با حیاط باشد. حیاط را هم کمی مرتفع‌تر از سطح کوچه می‌سازند تا در فصل بارندگی آبی که از سقف به وسیله ناودان‌ها در کوچه روان می‌شود به داخل حیاط نفوذ نکند. ارتفاع در را نسبت به کوچه به وسیله سطوح شیب‌داری که عبور دو چرخه، گاری و موتور سیکلت را آسان می‌کند بر طرف می‌سازند. در بعضی از مواقع از ترکیب این سطوح شیب‌دار و پله استفاده می‌کنند. در بیشتر خانه‌ها برای درهای ورودی سطوح ایوان مانند در جلو در ایجاد کرده‌اند که به اشکال مختلف دیده می‌شود. سر در ورودی خانه‌ها معمولاً

>
>>
تیرکه (تیرکرد)
(M-R4)

حیاط

در خانه‌های سنتی ایران، حیاط نقش بسیار مهمی از نظر ایمنی، امنیتی و آسایش اعضای منزل به عهده داشته است. ولی حیاط علاوه بر اینها از نوعی کاربری حرارتی نیز برخوردار بوده است. خانه به صورتی ساخته می‌شد که اتاق‌ها دور حیاط قرار گیرند و دیوارها روی حیاط سایه بیندازند. در حیاط هم یک باغچه نسبتاً انبوه وجود دارد و به عنوان بخشی از فضای مسکونی مورد استفاده قرار می‌گرفت. در روزهای تابستان، اهل خانه بیشتر وقت خود را در حیاط می‌گذرانند: صبح‌ها در حیاط صبحانه می‌خورند و تا حوالی ساعت ۱۰ که حیاط هنوز در سایه بود در آنجا به سر می‌برند. پس از آن به زیر بادگیردار می‌روند، ناهار می‌خورند و استراحت می‌کنند و سپس حوالی ساعت ۱۶ که حیاط دوباره سایه می‌شود به حیاط می‌آیند و از محیط استفاده می‌کنند.

در واقع در تابستان‌ها اهالی منزل وقت کمی را در داخل اتاق‌ها می‌گذرانند. بررسی‌ها نشان داده است وجود حیاط، انرژی مورد نیاز برای خنکی ساختمان را کاهش می‌دهد، زیرا وجود باغچه، هوای ورودی به اتاق‌ها را خنک‌تر می‌کند (البته نه خیلی زیاد) و از طرف دیگر، چون عمده زمان حضور ساکنان در حیاط می‌گذرد، پس انرژی خنک‌سازی ساختمان در طول روز کاهش می‌یابد.

<
(M-R3)

گواچ (گاچ)

به دلیل شرایط سخت اقلیمی دامداری و نبود غذا برای دام‌ها دامداری به طور سنتی در تمامی خانه‌های روستایی قشم دیده می‌شود هر خانواده برای کمک به اقتصاد و رفع نیازهایی غذایی خود معمولاً چند بز و در پاره‌ای موارد همراه آن گاو نیز در منزل پرورش می‌دهند. بنابراین برای نگهداری این حیوانات در داخل ساختمان اتاقی را به آن اختصاص داده‌اند که در روستاهای قشم به نام‌های گواچ، گاچ، کُل و.... موسوم است. در گذشته از فضاهایی که در دامنه کوه‌ها به دلایل مختلف شکل گرفته است و سنگ بالا می‌آوردند بدین منظور استفاده می‌کردند، اما امروزه دیگر قسمتی از ساختمان منازل در آمده است.

تیرکه (تیرکرد)

معمولاً بر بالای درها یا پنجره‌ها در معماری سنتی دریچه‌هایی برای تهویه‌ی هوا تعبیه شده که از بیرون با قالب‌های گچی مشبک تزئین گردیده است. در گویش محلی به این دریچه‌ها تیرکرد گفته می‌شود.

مصالح

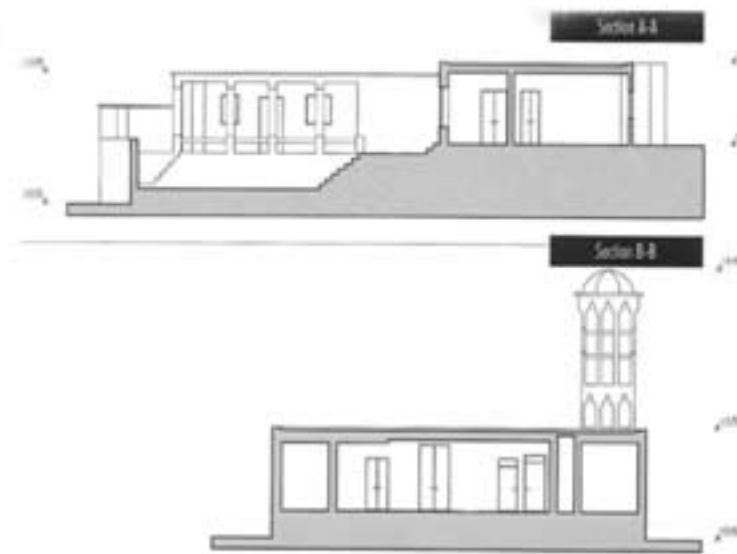
مصالح به کار رفته در ابنیه‌های قشم با توجه به قدیم یا جدید بودن بافت کمی متفاوت است. در بافت قدیمی استفاده از نوعی سنگ دج ماسه‌ای که در کوه‌های اطراف هر روستا به وفور یافت می‌شود متداول است. دیوار خانه‌های قدیمی معمولاً با سنگ و کاهگل بالا آورده‌اند. علاوه بر سنگ، استفاده از چوب به همراه بافته‌هایی از برگ درختان خرما در سقف اتاق‌ها نیز مرسوم بوده است. نوع چوب به کار رفته نیز به مرور زمان از چوب درخت خرما تا چندل (صندل) و چوب‌های وارداتی برش خورده و قالبی ساج عوض شده‌اند. گچ از مصالحی است که در ساختمان‌ها چه قدیم و چه جدید به وفور استفاده شده است. ملات گچ به صورت آستر در سفیدکاری، اندودکردن دیوارها، به عنوان تزیین و به خاطر

زود عمل آمدن در نصب درها و پنجره‌ها مورد استفاده قرار می‌گرفته که به دلیل در دسترس بودن (نزدیکی به بندر خمیر)، سهولت عمل‌آوری و قابلیت شکل‌پذیری محبوبیت خاصی بین معماران قشمی داشته به گونه‌ای که در بیشتر ابنیه‌ها از آن استفاده شده است. از مصالح دیگری که به مرور زمان استفاده از آن و فرآورده‌هایش شدت می‌گیرد سیمان است. سیمان در ساختمان‌های جدید به شکل‌های مختلف نظیر ملات، بتن و غیره استفاده می‌شود. به جز موارد گفته شده باید به استفاده از آهن، فولاد، آلومینیم و پلاستیک اشاره کرد که با گسترش ارتباطات جزیره‌نشینان متداول می‌گردد. با اضافه شدن موتور برق، شناخت اهالی از مصالح جدید، امکان حمل و نقل مصالح محکم‌تر از فاصله‌های خیلی دور و در آخر افزایش جمعیت، معماری سنتی جای خود را به معماری جدید با ویژگی‌ها خاص خود می‌دهد که چند مورد از این ویژگی‌ها عبارتند از:

- ۱- استفاده از آجر که از فاصله دور نواحی داخلی ایران، شهرهایی مانند یزد و کاشان به جزیره حمل می‌شود متداول می‌گردد.
- ۲- استفاده از سیمان و فرآورده‌های آن رونق می‌گیرد.
- ۳- در معماری سنتی دیوارها به دلیل به کار رفتن سنگ‌های کوچک و استفاده از ملات گل قطور بودند (سنگ‌های به کار رفته در دیوارها به دلیل حمل و نقل با شتر کوچک بودند). ولی در معماری جدید کمتر از سنگ در دیوارها استفاده می‌شود و عرض این دیوارها نیز به دلیل استفاده از بلوک و آجر کمتر شده است.
- ۴- برای سقف در معماری جدید از تیرچه و بلوک استفاده می‌شود به همین دلیل دیگر عرض اتاق‌ها محدود و کم نیست. در معماری سنتی به دلیل استفاده از چوب با طول‌های مشخص برای پوشش سقف، عرض و ارتفاع اتاق‌ها معمولاً کم بود. از لحاظ شکل نیز تغییراتی ایجاد

<
منزل ناخدا یاسین در بندر لافت کار گروهی از دانشجویان دانشکده هنرهای زیبای تهران با کمی تغییرات

<
منزل ناخدا یاسین در بندر لافت کار گروهی از دانشجویان دانشکده هنرهای زیبای تهران با کمی تغییرات

واحد اندازه‌گیری در معماری قشم

استفاده از متر و سیستم متریک دیری نیست که در قشم جا افتاده است چرا که معماران بومی قشم هنوز از سیستم‌های اندازه‌گیری خود مانند فه‌تر (feter)، وجب (vajab)، گز (gaz)، وار (war) و پیمان (peyman) استفاده می‌کنند. با بیشتر شدن ارتباطات، استفاده از مصالح جدید در ساخت بناها و نیز تخصصی شدن هر کار در ساخت و ساز، استفاده از واحد اندازه‌گیری جدیدی در بین معماران جوان رایج شد که معماران قدیمی نسبت به استفاده از آن تمایلی ندارد و یا فقط برای مقایسه از آن استفاده می‌کنند. در جدول زیر به اختصار موارد استفاده‌ی هر واحد از کوچک به بزرگ دسته‌بندی ذکر شده است.

نام واحد	اندازه به سانتی متر	موارد استفاده
فه تر	۱۵cm	فاصله چوب‌های قرار گرفته در سقف‌های که باید خیلی محکم باشد
وجب	۲۲cm	فاصله چوب‌های قرار گرفته در سقف‌هایی که باید خیلی محکم باشد
گز	۴۵cm	فواصل خانه (طول و عرض)، برای اندازه‌گیری عمق فاصله چوب‌های قرار گرفته در سقف
وار	۹۰cm	دو گز، در معماری کاربردی ندارد
پیمان	۱۸۰cm	برای بلندی و عمق بیشتر استفاده می‌شود

<
کارومسرا در ساحل
روستای طبل
(M-N10)

شده به گونه‌ای که اتاق‌های جمع و جورتر شده‌اند چرا که با آمدن دستگاه‌های خنک‌کننده نظیر کولر دیگر احتیاجی به باد یا سایه و دادن بعد به ساختمان نیست.

کارومسرا (karomsara)

در ساحل روستای طبل و با فواصل مشخص اتاق‌هایی وجود ارد که از لحاظ شکل شبیه برکه‌های تاق‌دیزی است با این تفاوت که دارای دریچه‌های زیادی است و کف آن همسطح زمین یا کمی مرتفع‌تر است این بناها در محدوده‌ای به گستردگی وسعت روستا وجود دارد. از این فضاها مردم محل در گذشته به عنوان استراحتگاهی قبل و یا بعد از صید استفاده می‌کردند. از نظر مصالح به کار رفته در این بناها می‌توان گفت از ساروج و سنگ در ساخت این بناها استفاده شده است. سقف این بناها تاق‌دیزی است. وضع اصطلاح کارومسرا شاید برگرفته از کاروانسرا و بنا به نوع استفاده از این فضاها بوده باشد که به کارومسرا معروف شده است.

>
(E-NS9)

باسعیدو

باسعیدو در غربی‌ترین نقطه جزیره قشم واقع شده است. این روستا به دلیل موقعیت استراتژیک خود همیشه مورد توجه همگان بوده است به گونه‌ای که انگلیسی‌ها این روستا را به عنوان پایگاهی برای خود انتخاب کرده و به احداث تأسیساتی در این بندر دست زده بودند. از لحاظ بافت همانند دیگر روستاهای قشم دارای دو بخش مغ و شهر است که امروزه با رشد جمعیت فاصله بین این دو از بین رفته و به هم چسبیده‌اند. در گذشته به

دلیل موقعیت کشاورزی این روستا، جمعیت به طور پراکنده در سطح این منطقه پخش بوده است. امروزه آثار تمدنی و جمعیت در غرب روستا نزدیک قبرستان انگلیسی‌ها که به بازار معروف است شاهد هستیم. علاوه بر آن در شرق مکان فعلی روستا نیز به طور پراکنده هر جا آب و خاک مساعد بوده است آثاری از استقرار جمعیت دیده می‌شود. به گفته حاجی صالح عبدالله صالحی که نسبت به ما و گروه‌مان لطف داشتند و با وجود کهولت سن به همراه ما به تمامی قسمت‌های روستا سر زدند جا دارد همین جا از ایشان تشکر کنم. ایشان در بین اهالی

>
حاجی صالح عبدالله صالحی در کنار در مسجدی در باسعیدو که بین اهالی به مسجد کدخدا معروف است تیر ماه ۸۶ (E-N60)

فصل ششم نمونه‌هایی از معماری جزیره قشم

به کدخدا معروف است. اسم قبلی روستا هوجا و محل استقرار آن بخش مغ فعلی روستا بوده است. از لحاظ فرم تنها تفاوتی که بین بافت سنتی این روستا با سایر قسمت‌های جزیره وجود دارد در اندازه حیاط می‌باشد به گونه‌ای که حیاط خیلی بزرگ است و در داخل این حیاط ممکن است چندین خانوار با ساختمان‌های جدا از هم زندگی کنند.

بررسی برخی آثار به جامانده از گذشته در روستای باسعیدو ساختمان گمرک

این ساختمان بر طبق گفته حاجی صالح عبدالله صالحی به تاریخ ۱۳۱۲ هـ ش ساخته شده است. دارای ویژگی‌هایی است که بنا را به صورت متفاوت از دیگر آیین‌های جزیره در آورده است.

پاره‌ای از ویژگی‌های این بنا بدین شرح است:

الف) داشتن ستون‌های چوبی.

ب) ایوان‌های جلوی اتاق‌ها بر خلاف معماری سنتی قسم در بیرون حیاط می‌باشد (به خاطر موقعیت اداری آن).

ج) استفاده از آجرهایی که با خشت خام در خود محل ساخته شده در بنای ساختمان.

د) استفاده نکردن از سنگ در بنا.

معبد هندوها

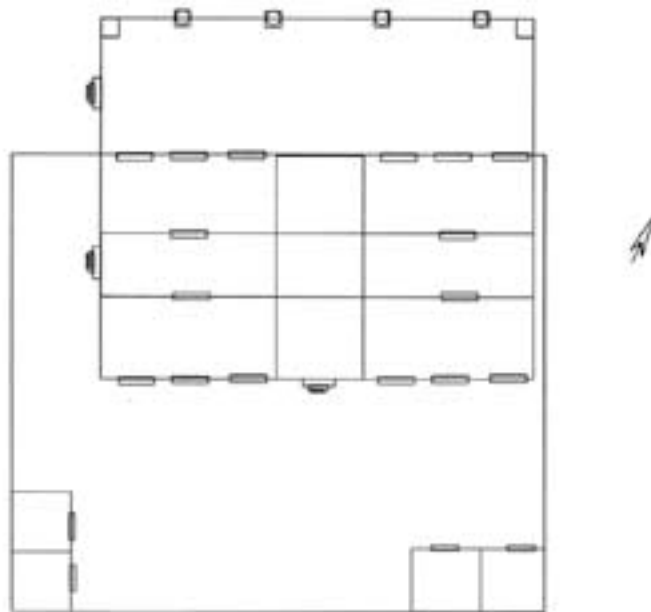
این بنا به سبک هندی در نزدیکی اسکله و قبرستان انگلیسی‌ها به عنوان محل عبادت سرباران هندی انگلیسی‌ها ساخته شده بود که بعد از آن‌ها به صورت تکیه در می‌آید و از آن جایی که زمین معبد و نخلستان‌های موجود قبل از انگلیسی‌ها از آن حاجی خداداد بوده است به تکیه حاجی خدا داد معروف می‌گردد. در برخی تألیفات بدون توجه به شکل و جهت قرارگیری بنا، از آن به عنوان مسجد و تکیه حاجی خداداد یاد شده که اشتباه است؛ چرا که در آن رو به قبله است و هیچ محرابی در آن دیده نمی‌شود. ناگفته نماند در کنار آن درخت انجیر معابد وجود دارد که همگی ذهن را متوجه معبد بودن این بنا می‌کند. گچ‌بری، مشک‌سازی و گلدسته‌های خراب‌شده‌ی سبک هندی این بنا چشم هر بیننده‌ای را به طرف خود جلب می‌کند.

برکه‌های قدیمی باسعیدو

در کنار معبد هندوها سه آب‌انبار بزرگ از نوع طاق‌دیسی وجود دارد که انگلیسی‌ها آب آن‌ها را از راه جوی‌هایی که با سنگ و ساروج ساخته بودند به کشتی‌های خود در اسکله‌ای که در پایین دست این برکه‌ها ایجاد کرده بودند منتقل می‌کردند. مصالح به کار رفته در ساخت این برکه‌ها شامل سنگ‌های مرجانی گچ و ساروج می‌باشد. از لحاظ فرم تفاوتی جزئی در این نوع برکه‌ها با سایر برکه‌های به جا مانده دیده می‌شود چرا که در این برکه‌ها از داخل حالتی سکو مانند ساخته شده است که آن را از سایر برکه‌ها کمی متفاوت جلوه می‌دهد.

>
ساختمان گمرک
باسعیدو
(E-N61)

اسکله

در ساحل شمال غربی روستا در نزدیکی برکه‌های قدیمی آثار باقی مانده از اسکله‌ای قدیمی وجود دارد که روزگاری لنگرگاه کشتی‌های بزرگ و کوچک بوده است. گفته می‌شود انگلیسی‌ها از این اسکله برای تخلیه و بارگیری زغال سنگ، آب و دیگر مایحتاج خود استفاده می‌کردند. امروزه به صورت دو دیواره که به سمت دریا کشیده شده‌اند، نمایان هستند. دیواره سمت شرق سنگی است اما سمت غرب سیمانی، با سنگ‌های صیقل خورده و درشت است.

قبرستان انگلیسی‌ها

توضیحات آن در فصل معماری آیینی آمده است.

>
(E-N64)

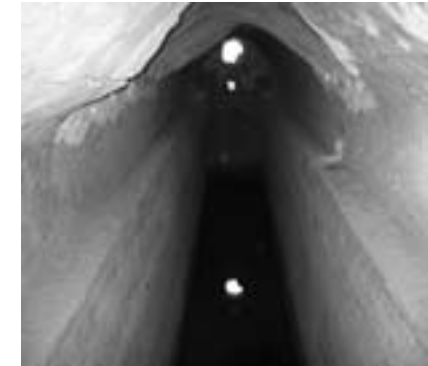

<
معبد هندوها در
باسعیدو
(E-N 62)

پاسگاه انگلیسی‌ها

بعدها به دست نیروی دریایی ایران اداره می‌شد. حاجی صالح عبدالله صالحی می‌گوید در اینجا میله پرچی بود که بعد از ساخت مدرسه، اهالی این میله را به مدرسه بردند.

در کنار این بناها بر پیشانی مشرف به دریا در باسعیدو ساختمانی با شکلی جالب در کنار چاه‌های حفره شده است که به گفته آقای صالحی - که از قدیمی‌ها شنیده است - این

<<
برکه‌های قدیمی
باسعیدو
(E-N63)

>
خانه ای قدیمی در
بافت قدیمی لافت
(E-N66)

<
حاجی صالح عبدالله
در کنار آسگانه
انگلیسی ها

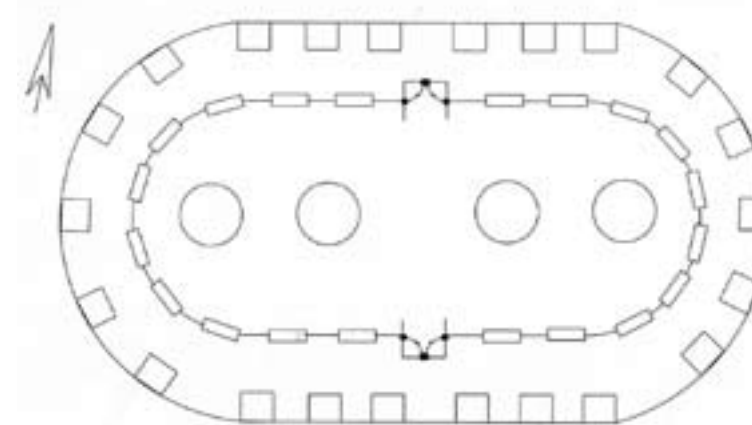
لافت

بی شک معماری روستای لافت از اصیل ترین معماری جزیره است که چشم هر صاحب ذوقی را می نوازد. بافت قدیمی روستا با داشتن بادگیر و رنگ روشن آن ها ویژگی منحصر به فردی به روستا داده است. بندر تاریخی لافت از نزدیک ترین نقاط جزیره به ساحل جنوبی ایران می باشد. به همین خاطر روزگاری به عنوان مرکز جزیره مطرح بوده است.

>
مسجدی در لافت
(E-N67)

چگونگی استقرار بندر تاریخی لافت در طول سالیان دراز جمعیت ساکن لافت دو بار تغییر مکان داده اند. مرحله نخست در لافت کهنه به دلیل دسترسی به آب و نخلستان های موجود سکنی گزیدند اما پس از مدتی به قسمت لافت سیدان نقل مکان می کنند و بعد از آنجا به مکان فعلی می آیند و این بندر را می سازند. از قبرستان های موجود در هر دو محل مشخص می شود جمعیت سال های زیادی

محل بار (محل خوشگذرانی) انگلیسی ها بوده است. شکل ساختمان به صورت بیضی است که اطراف آن را ایوانی به همان شکل ساخته اند. در داخل این فضا ما شاهد چهار ستون تقریباً به قطر یک متر هستیم. اتاق دارای دو در و پنجره های طولی متعدد است.

جز دو مورد که حالت مدور و یا هشت‌گوش دارند بقیه همه چهار ضلعی‌اند. سقف همه بادگیرها- به جز یک مورد که گنبدی است - بقیه مسطح‌اند.

>
(E-N69)

به دلیل نبودن وسایل سرمایشی در گذشته مردم شب‌ها بر روی پشت بام‌ها می‌خوابیدند به همین جهت برای دستیابی آسان‌تر به پشت بام‌ها راه‌پله‌هایی به پشت بام در این قسمت دیده می‌شود. در بافت قدیمی مساجد با رنگ سفید و مناره‌های بلند خودنمایی می‌کنند اما

<
(E-N68)

در این دو محل سپری کرده‌اند تا اینکه به محل فعلی رسیدند. لافت فعلی روستایی است در دامنه کوهی که به کوه شهر معروف است. این روستا به صورت خطی در کنار ساحل شکل گرفته است. در مورد محل فعلی برای استقرار روستا دلایل متعددی ذکر کرده‌اند اما به نظر می‌رسد دسترسی راحت به دریا از دلایل اصلی باشد. به عبارتی ساحل این قسمت برای لنگر انداختن لنج‌ها خیلی مناسب است و از آن جایی که زمین ساحلی سفت است به آسانی می‌توان در ساحل روستا لنج‌ها را تعمیر کرد و بدون هیچ زحمتی و تنها با نیروی جزر و مد لنج‌ها را به آب باز گرداند.

بافت روستا

بافت بندر تاریخی لافت را با توجه به فرم و شکل ساختمان‌ها و نیز چگونگی قرارگیری آن‌ها می‌توان به دو بخش قدیمی و جدید بخش کرد که هر قسمت ویژگی‌های خاص خودش را دارد. بافت قدیمی عمدتاً در قسمت جنوبی روستا دیده می‌شود؛ از مسجد جامع شروع و به موازات خط ساحلی به طول تقریبی ۸۰۰ متر در فاصله دریا و دامنه کوه واقع شده است. در این قسمت بیشتر ساختمان‌ها یک طبقه و به ندرت دو طبقه دیده می‌شود. کوچه‌ها عمدتاً کم‌عرض و تراکم ساختمان‌ها خیلی زیاد است. هر ساختمانی بدون استثناء در این قسمت دارای بادگیر است. بادگیرها با شکل‌ها و تزئینات مختلف بر بالای هر خانه‌ای خودنمایی می‌کنند. بیشتر بادگیرها که در این قسمت واقع شده‌اند از نوع حجیم و چهار دهلیزی‌اند. از لحاظ فرم هم به

>
قسمت با معماری جدید

در بافت جدید که ادامه همان بافت قدیمی به طرف شمال است ما شاهد همان چهره‌های رایج در شهرها یعنی معابر و کوچه‌های فراخ تر با تراکم ساختمانی کمتر هستیم. ساختمان‌های دوطبقه در این قسمت زیاد دیده می‌شود و استفاده از مصالح جدید در ساختمان‌ها کاملاً نمایان است.

>
>>
بادگیرهای قدیمی
لافت
(E-N71)

<<
<
بادگیرهای قدیمی
لافت
(E-N71)

>
نمونه‌ای از
بادگیرهای جدید
(E-N72)

قلعه قدیمی لافت

در انتهای کوهی که لافت در آنجا قرار دارد قلعه‌ای به جا مانده که اهالی به آن قلعه نادری می‌گویند. در داخل قلعه آثار آب‌انبار و چاهی نمایان است. این قلعه مربع‌شکل دارای چهار برج است که مصالح به کار رفته در آن ساروج، گچ، سنگ‌های ماسه‌ای و مرجانی می‌باشد. جالب‌ترین قسمت این قلعه همان دیواری است که قلعه و روستا را حصار کرده و تا آخرین حد جزر دریا در دو طرف کشیده شده است. در قسمت شرقی چون ارتفاع و شیب کوه زیاد است فقط به ساخت دو برجک به هم چسبیده اکتفا کرده‌اند.

<
قلعه لافت
(E-N73)

چاه‌های تلا (tala)

در جوار قلعه لافت چاه‌هایی وجود دارد که به لحاظ عمر و قدمت از قلعه قدیمی‌تر است. این چاه‌ها در داخل گودی چهار گوش قرار گرفته است و تعدادشان به تعداد روزهای سال کیبسه، ۳۶۶ چاه کم عمق بوده که امروزه شماری از این چاه‌ها خاکبرداری، تمیز و مورد استفاده قرار می‌گیرد. قدمت این چاه‌ها را برخی به دوره ماد و هخامنشی نسبت می‌دهند. اهالی روستا به این مکان به دیده مکانی مقدس نگاه می‌کنند و هر جمعه و دوشنبه شب‌ها در این محل عود و بخور می‌سوزانند.

>
چاه‌های تلا (tala)
در لافت
(M-R6)

>
(M-R5)

<
کروکی قلعه‌ی لافت
که ادامه‌ی
بازوهای آن را
در دریا به صورت
موج‌شکلی
می‌توان مشاهده کرد

| معماری‌نشم |

۱۰۰

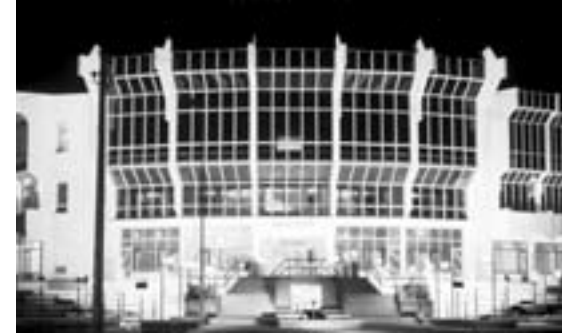
| فصل‌نشم | نمونه‌های برجسته... |

۱۰۱

>
قلعه قشم
(E-N 74)

>
آب‌انبار موجود در
قلعه قشم

شهر قشم

شهر قشم در منتهی‌الیه شرقی جزیره واقع شده که بافت اولیه آن به صورت خطی در امتداد ساحل شکل گرفته است. وجود محله‌هایی با نام‌های زیرانگی‌ها، مسنی‌ها و غیره همه حکایت از این موضوع دارد که این شهر بعد از خروج اشغالگران پرتغالی بواسطه کوچ مردم از مناطق دیگر توسعه پیدا کرده است. از جالب‌ترین نکات در بافت قدیمی شهر قشم می‌توان به وجود فضاهایی اشاره کرد که به صورت خالی در هر محله دیده می‌شود. در مرکز هر محله به دلیل بافت متراکم و به هم چسبیده خانه‌ها، این فضاها را جهت پناه گرفتن افراد در هنگام بروز خطراتی نظیر آتش‌سوزی و نیز برگزاری مراسم‌هایی نظیر عروسی ایجاد کرده‌اند. با تغییر و تحولات اقتصادی که در قشم صورت گرفته؛ معماری جدیدی را پدید آورده که با هویت مردم بومی این منطقه هم خوانی ندارد. استفاده از مصالح جدید مانند شیشه، بتن، پلاستیک و سنگ‌های تزئینی رونق گرفته و اشکال جدیدی را بوجود آورده است.

<
<
قشم با معماری
جدید

قلعه‌ی پرتغالی‌ها در قشم

این قلعه که از آثار پرتغالی‌ها در دوره صفویه است بارویی محکم از سنگ‌های مرجانی دارد که با گچ و ساروج ساخته شده است که در آن چهار برج ویران دیده می‌شود. درون قلعه آثار یک آب‌انبار بزرگ و اتاق‌های متعدد مشاهده می‌شود.

<
اتاق‌های موجود در
قلعه قشم

>
(E-N76)

<
(E-N75)

>
دود کش اجاق
آشپزخانه
>>
(E-N76)

<
(E-N77)

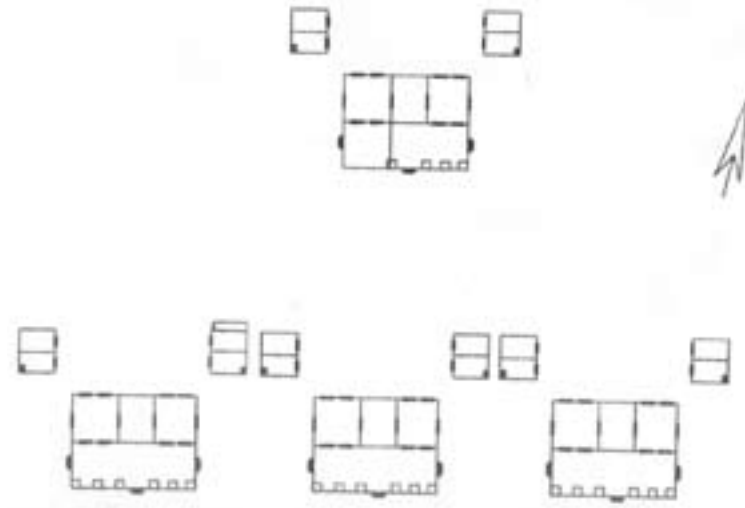
بنگله (Bangleh)،
دهکده‌ای فراموش شده
در ساحل جنوبی جزیره قشم و در نزدیکی
روستای کانی (۲۰ کیلومتر از راه فرعی گوری) بر
بالای تپه‌های مشرف به دریا دهکده‌ای باز مانده
از دوره انگلیسی‌ها موجود است. این دهکده به
نقل از گزارش‌های تاریخی بعد از اینکه گرما امن
انگلیسی‌ها را در باسعیدو بریده و همچنین در این

محل بیماری مالاریا شایع می‌گردد، برای اقامت مستر کلارک و همراهانش ساخته شده است. دهکده
از لحاظ معماری با ساخت و سازهای مردم جزیره به جهت مصالح به کار رفته، شکل فضاهای ایجاد
شده در بنا و دقتی که صرف ساخت آن شده، متفاوت است. مثلاً ما آشپزخانه را هم در خانه‌های
روستایی و هم این جا می‌بینیم با این تفاوت که در اینجا اجاق‌هایی به صورت قالب گرفته شده در
ارتفاعی حدود یک متری با دودکشی که دود حاصله را بالا می‌فرستاده و به صورت زائده‌ای بر پشت
بام از سقف بیرون زده است وجود دارد که می‌توان از آن به جالب‌ترین قسمت این بناها یاد کرد، در
حالی که در خانه‌های بومیان چنین چیزی مشاهده نمی‌شود.
دهکده از لحاظ فرم و مصالح شباهت بسیاری به معماری هندی دارد. ساختمان‌ها حالت قرینه دارند و
از خاک سرخ در پوشش خارجی دیوارها و برای داخل از گچ استفاده شده است.
همان طور که در شکل روبرو ملاحظه می‌کنید. از چهار بلوک تشکیل شده به گونه‌ای که سه بلوک آن
بر روی یک خط قرار گرفته‌اند و بلوک چهارم با کمی فاصله در پشت آن‌ها احداث گردیده است. هر
یک از این بلوک‌ها برای خود دو حمام و دو توالت و دو آشپزخانه دارند که به طور قرینه در دو طرف

|معماری قشم|

۱۰۴

>
دهکده بنگله

|فصل نهم | نمونه‌های برجسته...|

۱۰۵

هر بلوک قرار گرفته‌اند. فاصله این دو قسمت در همه‌ی بلوک‌ها یکی است. هر بلوک دارای دو اتاق و ایوان در ضلع جنوبی خود است. در بین اتاق‌ها نیز دالانی جهت کانالیزه کردن هوا تعبیه شده است. اتاق‌ها دارای در و پنجره‌های عمودی بوده و در بالای هر اتاق، هواکش‌هایی جهت تهویه هوا وجود دارد. سقف ساختمان همانند ساختمان‌های مردم منطقه چوبی است.

یکی دیگر از نکات جالب در این ساختمان‌ها این است که، برای همسطح درآوردن و رعایت فاصله‌ها در دو بلوک در قسمت آشپزخانه برای پی ساختمان سنگ‌چینی به ارتفاع بیش از سه متر صورت گرفته است. آب مورد نیاز این دهکده از چاه‌هایی که در پایین دست حفر کرده بودند، تامین گردیده است. این مکان با چشم‌اندازی وسیع، لنگرگاهی بوده، که به دلیل فاصله داشتن از جاده و در معرض دید نبودن به مکانی فراموش شده تبدیل گشته است.

نقش زنان در معماری جزیره قشم

زن همان گونه که در خانواده‌های قشمی عنصری موثر است، در معماری جزیره نیز تاثیرگذار بوده و نقش مهمی را ایفا می‌کند، به گونه‌ای که بواسطه حضور زن در خانه و برای حفظ و پاسداشت حریم وی در برخی قسمت‌های خانه تغییراتی ایجاد شده است، مثلاً در بیشتر خانه‌ها در پشت در، از داخل حیاط دیواری کشیده‌اند که از نمایان شدن حیاط جلوگیری می‌کند. علاوه بر آن می‌توان به وجود تنور در برخی خانه‌ها اشاره کرد که در پاره‌ای مواقع زن‌ها خود به ساخت آن اقدام می‌کنند. حضور همیشگی زن در خانه باعث شده که مردها برای ایجاد بناها همیشه نظر آن‌ها را جویا می‌شوند و تغییرات را با نظر آن‌ها اعمال می‌کنند.

جالب‌ترین کار زنان در جزیره‌ی قشم و در ارتباط با معماری، عملی است که به هُودوخی (how dugh) معروف است. در این کار زنان در طول سال و عمدتاً برای اعیاد و مراسم مذهبی سطح دیوار کاهگلی داخل خانه را با دوغابی که قبلاً درست کرده‌اند، بسان نقاشی کردن دیوار، سفید می‌کنند. نکته جالب و قابل تامل در این عمل این است که علاوه بر سفید و روشن شدن داخل خانه، فضای داخلی اتاق را بوی مطبوعی فرا می‌گیرد که از این نظر مثال‌زدنی و منحصر به فرد است. این عمل فقط در خانه‌های کاهگلی و هم اکنون در غرب جزیره بیشتر متداول است.

برای این منظور زنان ابتدا گل سفید را از کوه کنده و به خانه می‌آورند سپس آن را حدود ۲۴ ساعت در آب گذاشته تا نرم شود و بعد آن را به حالت دوغاب در می‌آورند. دوغاب بدست آمده را به سطح داخلی خانه می‌کشند این عمل هم باعث زیبایی می‌شود و هم با بوی گلی که در فضا می‌پیچد، طراوت هنگام بارش باران را برای اتاق به ارمغان می‌آورد که ما در هیچ جا نظیر آن را ندیده‌ایم. تمامی این اعمال به عهده‌ی زنان است و مردان در آن هیچ نقشی ندارند.

اگر تاریخ را بررسی کنیم حوادث و اتفاقاتی را می‌بینیم که در رابطه با زن بوده و نیز در معماری و ساخت و سازهای قشم تاثیرگذار بوده است. برای مثال می‌توان به کشف حجاب اشاره کرد. با مطرح شدن این موضوع، مردم قشم برای اینکه زن‌ها به آسانی بتوانند رفت و آمد کنند و مشکلی از ناحیه نیروهای نظامی برایشان پیش نیاید اقدام به بستن کوچه‌ها و نصب در بر روی آن‌ها می‌کنند به گونه‌ای که با این کار مانع ورود افراد دولتی به داخل کوچه می‌شوند. در شهر قشم کوچه‌هایی بوده است که اکنون به حیاط برخی خانه‌ها اضافه شده است. این کوچه‌ها در زمان کشف حجاب با نصب دروازه، در دو سوی آن به کوچه‌های اختصاصی بین دو یا چند منزل خاص تبدیل شده تا زنان بتوانند با خیال راحت و بدون مزاحمت مامورین کشف حجاب با همسایه‌ها تردد کنند.

استادکاران لنج‌ساز قشمی معمارانی گمنام

با توجه به تعریف علم معماری (شکل‌دهی فضاها) می‌توان تمام استادکاران لنج‌ساز را معمار دانست؛ چرا که با تجربه‌ای که در این زمینه دارند، به ساخت فضاهایی اقدام می‌کنند و در این راستا مصالحی را به کار می‌برند، شکل‌هایی را خلق می‌کنند و با تکنیک‌های خاص، مانع نفوذ آب به داخل لنج می‌شوند. از طرفی این حجم ساخته شده باید به بهترین شکل ممکن تعادل داشته باشد، در مقابل فشارهای آب و موج نیز مقاوم باشد.

لنج‌ها از نظر شکل با هم متفاوتند ولی از لحاظ مصالح معمولاً تفاوتی ندارند. استادکاران لنج‌ساز، لنج‌ها را به شکل‌های گوناگون می‌سازند مثل بوم، پاکستانی در دو نوع پشت تخت و پشت تخم مرغی، جالبوت، سمبوک و نمونه‌های کوچک (قایق) هوری، شعوف، تَر تَری و... از آن جایی که یکی از گروه‌ها در این پروژه به این موضوع پرداخته ما فقط به ذکر این موضوع و معرفی لنج‌سازان به عنوان معماران گمنام اکتفا می‌کنیم.

>
لنجی از نوع پاکستانی
پشت تخت در ساحل
آفت

STHP	توده‌ی پرفشار جنب حاره در هنگام قرارگیری بر ایران اجازه صعود را که از نیاز های بارش است نمی‌دهد وهمچون پتویی بر روی منطقه قرار می‌گیرد. (Subtropical High Pressure)
دوستکو	
مغ	بافت اولیه روستا ها که مترادف با همان نخلستان بکار می‌رود. (mogh)
تغ	شاخه‌ی درخت خرما
سوند	بافتنی است با شاخه های نخل و کنبار به عنوان زیر فرشی یا در سقف به کار می‌برند (sewnd) که بعضی زمان‌ها سبن (seben) هم گفته می‌شود.
پیش	به سرشاخه‌های درخت نخل که حکم برگ برای آن دارد و شبیه تره است گفته می‌شود(pish)
سرگ	اتاقکی است ساخته شده از سرگ که سقف، دیواره‌ها، کف همه از سرگ‌هایی ساخته شده که بر چارچوبی استوار است. (serg)
تک	بافتنی است که از پیش درست شده و همان حصیر است. (tak)
کنبار	با استفاده از تغ طناب درست می کنند در ساخت سوند هم کاربرد دارد. (kanbar)
طلبل	روستایی در غرب جزیره که بدلیل جنگل حرا و نزدیکی به بام قشم معروف بوده و از مرکزی برخوردار است. (tabl)
گوری	روستایی در غرب جزیره. (guri)
گافار	با استفاده از سوند برای استراحت در شب ساخته می‌شود معمولا از سطح زمین مرتفع‌تر است. (gafar)
گوران	روستایی در غرب جزیره که به دلیل موقعیت بندرگاهی و مرکزی برای ساخت لنج در استان معروف است. (guran)
پی پشت	روستایی است بین درگهان و بندر لافت که بدلیل قرار گیری بروی دامنه از زیبایی خاصی برخوردار است. (ماسوله ی قشم)(pey posht)
قبله	مردم قشم برای خود جهت‌هایی شبیه جهت‌های جغرافیایی تعریف کرده‌اند که حتی بعضی از بادها نیز به این نام معرف هستند اما قبله یکی از جهت‌های استفاده شده در این منطقه است. (qeble)
کوش	یکی از جهت‌های مورد استفاده در جزیره که بادی هم به این نام وجود دارد و معروف است.(kaosh)
سهیل	یکی دیگر از جهت‌ها است و بادی نیز به این نام معروف است و از همین جهت می‌وزد. (sohayl)
گاه	یکی دیگر از جهت‌ها است که در سال یک مرتبه از این سمت بادی شدیدی می‌وزد و مردم جزیره وقت وقوع این باد را می‌دانند که به گاهی معروف است. (gah)
کورزین	روستایی در جنوب غربی بندر لافت که زلزله خرابی‌های زیادی در این محل به بار آورد. (kavarzin)
خربس	نام غری باستانی در نزدیکی شهر قشم و در ساحل جنوبی این جزیره.در کنار این مکان در گذشته روستایی به همین نام بوده است. (kharbes)
استودان	محلی برای نگهداری استخوانهای مردگان (estoodan)
ساباد	ساباد یا سایه باد محلی در جلوی خانه که سقفی دارد و از چند طرف باز است تا هوا با سایه همراه شود و خنکی را فراهم آورد. (sabad)
قبا	نام مسجد جامع روستای هلر. (qoba)
رمچاه	روستایی در نزدیکی قشم و مشرف بر ساحل جنوبی. (ramchah)
نخل گل	روستای مشرف بر ساحل جنوبی و در نزدیکی رمچاه.
گیاهدان	روستایی در نزدیکی درگهان. (geyahdan)
زینبی	روستایی در نزدیکی درگهان. (zeynabi)
تنبان	روستایی در نزدیکی فرودگاه قشم. (tonban)

|معماری‌قشم|

۱۰۸

واژگان

کوشه	نام روستایی است که به لحاظ تاریخی اهمیت دارد. (kosheh)
سهیلی	نام روستایی است.
هلر	نام روستایی در نزدیکی قشم است. (holor)
سرریگ	نام روستایی است.
سلیخ	نام روستایی است. (salakh)
جی جیان	نام روستایی است. (Ji Ji yan)
گربدان	نام روستایی است. (gorba dan)
دلبری	نام روستایی است. (delbari)
لافت	بندر معرف و تاریخی جزیره‌ی قشم. (laft)
بند حاجی غلی	نام روستایی است. (band haji ali)
برخ	قدیمی ترین مسجد جزیره‌ی قشم برگرفته از نام پیر یا مرشدی به همین نام که زیارتگاهی به همین نام در نزدیکی آن است. (borkh)
باسعیدو	غربی‌ترین روستا و منطقه‌ی قشم که به لحاظ تاریخی اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد.
برکه	اب انبار. (berkeh) (borkrh)
خمبه	کوزه‌های مدفون در دل خاک که در بیابان‌ها برای رفع تشنگی مورد استفاده قرار می‌گرفت. (khombeh)
چالو	چاله‌هایی برای نگهداری و جمع‌آوری آب. (chalo)
بنگله	نام منطقه‌ای تاریخی به جامانده‌از استعمارگران پرتغالی و انگلیسی واقع در ساحل جنوب غربی جزیره. (bangeleh)
میلس	اتاقی برای مهمان‌ها معادل همان اتاق نشیمن. (meyles)
گتیه	حمامی کوچک در داخل هر اتاق. (geteyeh)
هلوچم	ناودان. (holuchem)
کرادن	اجاقی ساخته شده از سنگ. (koradon)
کرخ	پنجره. (karakh)
مسنی	باغچه. meseni
گواج(گاچ)	طوبله. (gach یا govach)
تیر کرد (تیرکه)	هواکش.
کارمسرا	معادل همن کاروانسرا اما با این تفاوت که این مکان نزدیک به دریا ساخته می‌شود. (karomsara)
هوچا	نام قدیم روستای باسعیدو غربی ترین نقطه‌ی قشم که به لحاظ تاریخی اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد. (huja)
چاههای تلا	چاه‌های معروف بندر تاریخی لافت.
هودوغي	نام عملی که زنان برای سفید کردن داخل خانه‌های گلی انجام می‌دهند.

|فصل‌نخست|مشخصات‌کلی‌جزیره|

۱۰۹

What is SGP? The Starfish Story
 The Global Environment Facility (GEF) Small Grants Programme (SGP) implemented locally by United Nations Development Programme (UNDP) operates on the premise that people will be empowered to protect their environment and livelihood when they are organized to take action, have a measure of control over access to the natural resource base, have the necessary information and knowledge, and believe that their social and economic well-being is dependent on sound long-term resource management. The programme provides grants and other support to community-based groups (CBOs) and civil society organizations (CSOs) for identifying and demonstrating effective community based approaches addressing local problems related to the Global Environment.

Once upon a time there was a wise man who used to go to the ocean to do his writing. He had a habit of walking on the beach before he began his work. One day he was walking along the shore As he looked down the beach, he saw a human figure moving like a dancer. As he got closer, he saw that it was a young man. And the young man wasn't dancing, but instead he was reaching down to the shore, picking up something and very gently throwing it into the ocean. As he got closer he called out, " Good morning! What are you doing?" the young man paused, looked up and replied, "Throwing starfish in the ocean ?" "the sun is up and the tide is going out. And if I don't throw them in they will die." "But, young man, don't you realize that there are miles and miles of beach and starfish all along it. You can't possibly make a difference!" The young man listened politely. Then bent down, picked up another starfish and threw it into the sea, past the breaking waves and said- "It made a difference for that one."

There is something very special in each and everyone of us. We have all been gifted with the ability to make a difference. And if we can become aware of that gift, We gain through the strength of our visions The power to shape the future.

We must each find our starfish . And if we throw our stars wisely and well, The world will be blessed.

عکاسان

فصل نخست

محمد شریف رنجبر

ابراهیم نیکخو

محمد محمد نگهبان

فصل دوم

محمد شریف رنجبر

ابراهیم نیکخو / E-N۵ / E-N۲ / E-N۳ / E-N۲ / E-N۱

E-N۷ / E-N۶

محمد نگهبان / M-N۳ / M-N۲ / M-N۱

فصل سوم

محمد شریف رنجبر

ابراهیم نیکخو E-N۱۸ / E-N۱۷ / E-N۱۶ / E-N۱۵ / E-N۱۴ / ۱۳ E-N / ۱۲ E-N / ۱۱ E-N / ۶&۵ E-N / E-N۹ / E-N۸

/ E-N۳۰ / E-N۲۹ / E-N۲۸ / E-N۲۷ / E-N۲۶ / E-N۲۵ / E-N۲۴ E-N۲۳ / E-N۲۲ / E-N۲۱ / E-N۲۰ / E-N۱۹

S۴۰ E-N۴۰ / E-N۳۹ / E-N۳۸ / E-N۳۷ / E-N۳۶ / E-N۳۵ / E-N۳۴ / E-N۳۳ / E-N۳۲ / E-N۳۱

S۴۵ E-N۴۴ / ۳۳ S E-N۴۳ / S۴۲ E-N۴۲ / ۴۱ S ۴۱-E

محمد نگهبان / M-N۴

فصل چهارم

محمد شریف رنجبر

ابراهیم نیکخو / S۱۲ E-N۵۱ / S۱۲ E-N۵۰ / S۱۱ E-N۴۹ / ۸ S E-N۴۸ / S۴ E-N۴۷ / S۳ E-N۴۶ / S۱ E-N۴۵

محمد نگهبان

فصل پنجم

محمد شریف رنجبر

۲۳-M / M-R۳ / M-R۲ / ۱ M-R /

ابراهیم نیکخو / S۲۰ E-N۵۸ / S۱۹ E-N۵۷ / ۱۸ S E-N۵۶ / E-N۵۵ / S۸ E-N۵۴ / S۸ E-N۵۳ / S۶ E-N۵۲

محمد نگهبان / ۲۸ M-N۱۰ / M-N۹ / M-N۸ / M-N۷ / M-N۶ / M-N۵

فصل ششم

محمد شریف رنجبر

/ ۶ M-R / M-R۵

ابراهیم نیکخو / ۷ S E-N۶۴ / ۶ S E-N۶۳ / ۵ S E-N۶۲ / E-N۶۱ / E-N۶۰ / E-N۵۹

S۱۴ E-N۷۲ / S۱۳ E-N۷۱ / S۱۲ E-N۷۰ / S۱۱ E-N۶۹ / S۱۰ E-N۶۸ / S۹ E-N۶۷ / S۹ E-N۶۶ / S۸ E-N۶۵

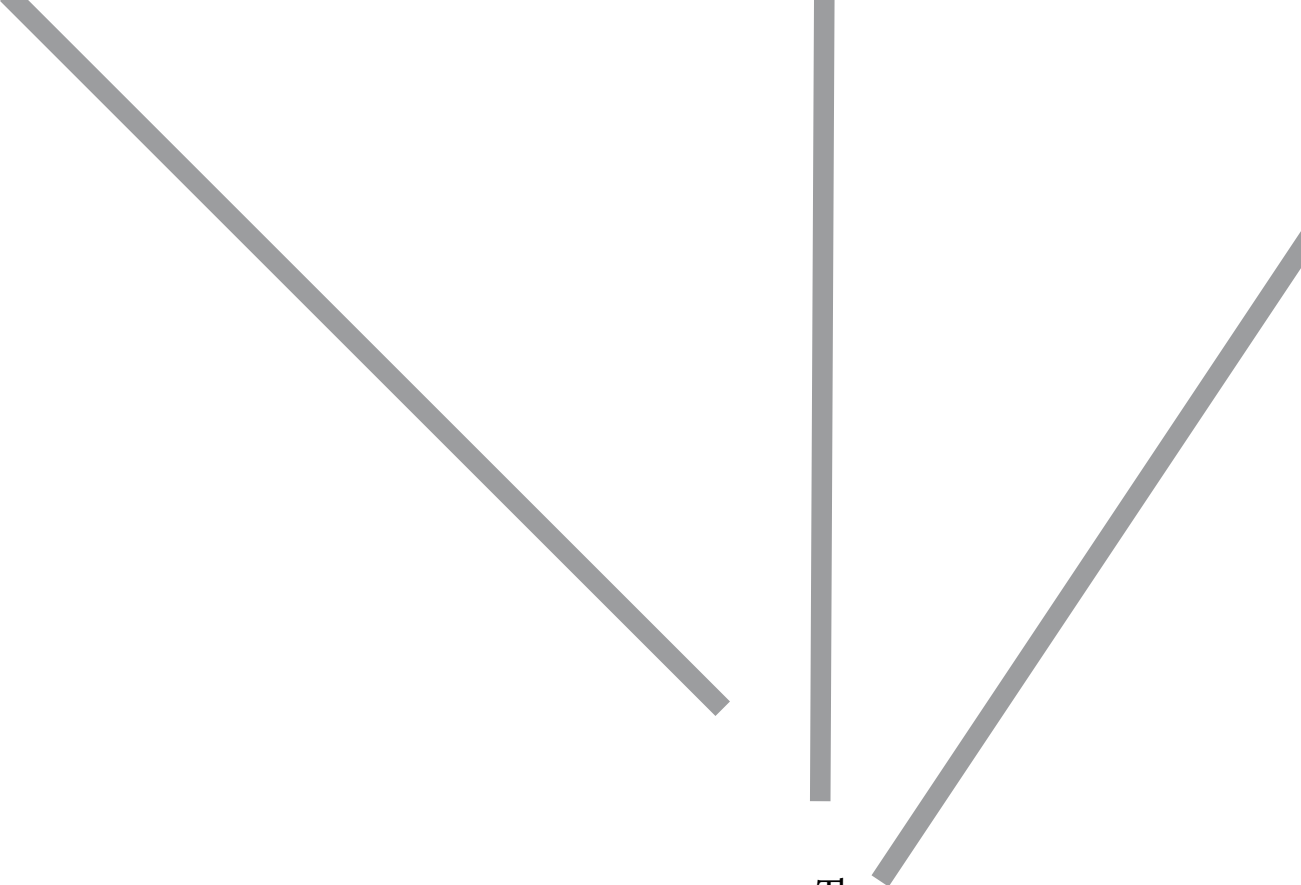
E-N۷۷ / E-N۷۶ / E-N۷۵ / E-N۷۴ / S۱۵ ۷۳ E-N

محمد نگهبان

منابع و مأخذ

- ۱- آقناری، احمد (۱۳۷۵)، شهرهای باستانی سواحل و جزایر خلیج فارس و دریای عمان، تهران، انتشارات انجمن آثار و مفاخر فرهنگی
- ۲- بلر، شیلا و ام بلوم، جانانان (۱۳۸۵)، هنر و معماری اسلامی، ترجمه اردشیر اشراقی تهران، سروش (انتشارات صدا و سیما)
- ۳- بلو کشاهی علی (۱۳۷۹)، جزیره قشم: صدف ناشکافته خلیج فارس، تهران انتشارات دفتر پژوهشهای فرهنگی
- ۴- دی. کی. چینگ، فرانسیس (۱۹۴۳)، فرهنگ تصویری معماری، ترجمه محمد احمدی نژاد، اصفهان، نشر خاک (۱۳۷۹)
- ۵- زمرشیدی، حسین (۱۳۸۴)، معماری ایران مصالح شناسی سنتی، تهران انتشارات زمرد
- ۶- سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (۱۳۸۲)، جغرافیای جزایر ایرانی خلیج فارس، تهران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
- ۷- سعیدی، عباس (۱۳۸۴)، مبانی جغرافیای روستایی، تهران، انتشارات سمت
- ۸- عساکره، حسین (۱۳۸۴)، مبانی جغرافیای زیستی، زنجان، انتشارات دانشگاه زنجان
- ۹- علیچانی، بهلول (۱۳۸۳)، آب و هوای ایران، تهران انتشارات دانشگاه پیام نور (چاپ ششم)
- ۱۰- عمرانی پور، علی (۱۳۸۴)، هنر و معماری اسلامی ایران، یادنامه استاد دکتر لطیف ابوالقاسمی، تهران، انتشارات معاونت شهرسازی و معماری
- ۱۱- قبادیان، وحید (۱۳۸۵)، بررسی اقلیمی ابنیه‌های سنتی ایران، تهران، انتشارات دانشگاه تهران (چاپ چهارم)
- ۱۲- کاویانی محمد رضا و علیچانی بهلول (۱۳۸۰)، مبانی آب و هواشناسی، تهران انتشارات سمت (چاپ هشتم)
- ۱۳- گروت، لیندا و وانگ، دیوید (۱۹۵۴)، روش‌های تحقیق در معماری، ترجمه عیضا عینی فر، تهران، انتشارات دانشگاه تهران (۱۳۸۴)
- ۱۴- گروهی از دانشجویان معماری دانشکده هنرهای زیبا (۱۳۸۰)، معماری لافت، تهران، انتشارات منطقه آزاد قشم
- ۱۵- گرشمن، رومن (۱۸۹۵-۱۹۷۹)، ایران از آغاز تا اسلام، ترجمه محمد معین، تهران، انتشارات علمی فرهنگی ۱۳۳۶
- ۱۶- لنگ، جان (۱۹۳۸)، آفرینش نظریه ی یک معماری، ترجمه علیرضا عینی فر، تهران، انتشارات دانشگاه تهران (۱۳۸۱)
- ۱۷- میر لطفی، سید جلال (۱۳۸۴)، معماری ایران، تهران، انتشارات قاضی
- ۱۸- نوربخش، حسین (۱۳۶۹)، جزیره قشم و خلیج فارس، تهران انتشارات امیر کبیر
- ۱۹- فصلنامه آموزشی، پژوهشی، اطلاع‌رسانی در زمینه فنی مهندسی شماره های ۳۶ و ۳۷
- ۲۰- ماهنامه منطقه آزاد قشم شماره ۸۷ و ۷۹

www.qeshm.ir-۲۱

By:
M. Negahban
&
A. Jamadi

The
Architecture
Of
Qeshm
Island